

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІЗМАЇЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра англійської філології

ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ «ЛЮБОВ»
В АНГЛОМОВНИХ ХУДОЖНІХ ТЕКСТАХ

Кваліфікаційна робота здобувача
освітнього ступеня магістр
спеціальності 014 Середня освіта
предметної спеціальності 014.021
Англійська мова і література
освітньої програми Середня освіта:
англійська мова і література
Неделку Альони Сергіївни
Керівник к.ф.н., доцент Сорока Т.В.
Рецензент к.п.н., доц. Рябушко С.О.
каф. романо-германської філології та
методики навчання іноземних

Робота допущена до захисту
на засіданні кафедри англійської філології
протокол № 6 від «9» грудня 2021 р.

Завідувач кафедри

(підпис)

доц. Олейнікова Г.О.

(прізвище, ініціали)

Робота пройшла публічний захист
на відкритому засіданні ЕК

«24» січня 2022 р.

Оцінка 91 відмінно

(за національною шкалою) (Кількість балів)

Голова ЕК

(підпис)

Шевчук Т.С.

(прізвище, ініціали)

ЗМІСТ

ЗМІСТ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ I ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНЦЕПТУ.....	8
1.1 Концепт як багатовимірне ментальне утворення. Поняття <i>КОНЦЕПТ</i> у парадигмі сучасної лінгвістики.....	8
1.2 Лінгвокогнітивна таксономія концептів.....	15
1.3 Концепт «Любов» у мовній картині світу. Інтерпретація концепту «Любов» у філософії та психології.....	30
Висновки до розділу 1.....	40
РОЗДІЛ II СПЕЦИФІКА ТА ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ «ЛЮБОВ».....	42
2.1 Лінгвокультурологічні та семантичні особливості концепту вербалізації концепту «Любов».....	42
2.2 Метафорична репрезентація концепту «Любов». Структурні та концептуальні метафори.....	50
Висновки до розділу 2.....	60
РОЗДІЛ III ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ З УЧНЯМИ 11 КЛАСІВ ЩОДО ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ «ЛЮБОВ» В АНГЛОМОВНИХ ХУДОЖНІХ ТЕКСТАХ.....	63
3.1 Підходи до вивчення особливостей вербалізації концепту «Любов» в англомовних текстах.....	63
3.2 Комплекс вправ для учнів 11 класів щодо вивчення вербалізації концепту «Любов» в англомовних художніх текстах.....	67
3.3 Асоціативно-навчальний експеримент засвоєння смислових характеристик концепту «Любов».....	73
Висновки до розділу 3.....	78
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	81
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	84

ВСТУП

У сучасній лінгвістиці спостерігається тенденція вивчення проблем взаємовідносин мови та культури. Це говорить про те, що мова є ключем до системи людської думки, людської психіки, а також є характеристикою нації. Вивченням та описом взаємовідносин мови та етносу займається культурологічна лінгвістика – лінгвокультурологія (Н. Арутюнова, В. Карасик, В. Маслова, Ю. Степанов). Виникнення нової наукової парадигми ставить нові завдання у дослідженні мови, вимагає нових методик її опису, виведення правил і закономірностей. Ключовою одиницею дослідження лінгвокультурології постає концепт – елемент відображення духовної культури народу, його національної картини світу. Основні концепти культури останні десятиліття стають об'єктом культурологічного і лінгвістичного дослідження. При виділенні та аналізі в текстових джерелах «ключових слів», в яких фіксується інформація про авторське бачення світу, ми вивчаємо загальномовні ключові концепти – концепти англомовної культури, в яких закріплено уявлення про світ.

На сьогоднішній момент можна виділити кілька напрямів аналізу у дослідженні концептів, основними з яких є *лінгвокультурологічний* (М. Алефіренко [2], О. Близнюк [18], І. Голубовська [32], Жайворонок В. [38]), спрямований на вивчення національної культурної специфіки сприйняття світу, та *лінгвокогнітивний* (М. Алефіренко [3], М. Болдирев [19], З. Попова та Й. Стернін [51], Селіванова О. [41]), зосереджений на проблемах пізнавального потенціалу концептів.

Дослідження присвячено вербалізації концепту «Любов» в англомовних художніх творах. Почуття є сприятливим полем для дослідження, а любов як базове почуття, що передає емоційний та психологічний стан людини, і концепт, що виступає будь-якій культурі, стає значущим об'єктом для дослідження та виявлення національної специфіки. Саме в цьому полягає актуальність нашого дослідження. Актуальність дослідження також

визначається недостатньою вивченістю лінгвокультурної та когнітивної специфіки даного концепту в мовній картині світу; необхідністю розширення і суттєвого поглиблення знань про мовну репрезентацію концепту «Любов» у побудові ментальності; потребою лінгвокультурного осмислення ментальних утворень концепту «Любов» в англomовних художніх творах як ціннісних складників мовної свідомості автора-письменника/персонажів. Вивчення художніх концептів на матеріалі текстів представляє інтерес, оскільки мова йде про особливе художнє бачення світу і способи його мовної репрезентації. Художні концепти утворюють індивідуально-авторську концептосферу, що виражає особливу культурно-сміслову цінність. У зв'язку з цим розкриття художнього компонента концепту «Любов» має велике значення.

Любов – прояв психіки, що привертає максимальну увагу і великих, і простих людей. Любов як стан душі є емоційною універсалією, оскільки кожна людина має здатність любити і приймати любов іншої людини. Будучи основним компонентом духовної культури, любов, незважаючи на універсальний характер, має певну специфіку уявлень і асоціацій про неї в кожній окремій лінгвокультурі. «Любов» є одним з ключових культурних концептів, «Любов» постійно привертає увагу мовознавців. В останні десятиліття проводилися дослідження даного концепту в наступних напрямках: опис лексико-семантичного поля концепту «Любов» [1]; вивчення лінгвокультурологічної специфіки концепту «Любов» [2]; дослідження концепту «Любов» як ментально обумовленого єдиного утворення, яке функціонує в різних типах національної культури [3]; опис етносемантики телеонімічних концептів «Любов», «Щастя» [4]; концептуальний аналіз любові і ненависті [5].

Об'єкт дослідження – лінгвокогнітивна таксономія концептів.

Предмет дослідження – засоби вербалізації концепту «Любов» в англomовних художніх текстах та його лінгвокультурологічні та семантичні особливості.

Мета дослідження полягає у теоретичному аналізі та обґрунтуванні проблем вербалізації концепту «Любов» в англomовних художніх текстах.

Для досягнення мети нами було визначено наступні **завдання**:

1. дослідити концепт як багатомірне ментальне утворення;
2. розглянути лінгвокогнітивну таксономію концептів;
3. виділити лінгвокультурологічні та семантичні особливості вербалізації концепту «Любов»;
4. провести аналіз метафоричної репрезентації концепту «Любов»;
5. розробити комплекс вправ щодо вивчення вербалізації концепту «Любов» англomовних художніх текстах для учнів 11 класів ЗЗСО та провести з цими учнями асоціативно-навчальний експеримент щодо встановлення концептуальних смислів, що відображаються в мовній свідомості молоді.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та виконання завдань дослідження у роботі використовуються такі методи: 1. описовий метод; 2. метод концептуального аналізу, що передбачає сприйняття мовного знака, який актуалізує образно-понятійний, емоційний та асоціативний зміст концепту, виявлення змістового простору концепту; 3. метод функціонально-стилістичного аналізу, що дозволяє дослідити та проаналізувати функції мовних засобів у передачі концептуального змісту художнього тексту; 4. прийом кількісно-статистичного аналізу, що виявляє частотність використаних автором мовних засобів; 5. метод дефініційного аналізу метафоричних одиниць, використовуваних у процесі вербалізації концепту «Любов».

Практична цінність дослідження полягає у можливості подальшого використання її результатів як для викладання дисциплін загальнофілологічного циклу, так і при розробці спецкурсів з лінгвокультурології та когнітивної лінгвістики.

Апробація дослідження. Основні положення кваліфікаційної роботи були апробовані на студентських науково-практичних конференціях:

- 1) Науковий пошук студентів XXI ст.: Актуальні питання гуманітарних та соціально-економічних наук / за матеріалами VI Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Ізмаїл, ІДГУ, 2020).

2) XI Всеукраїнська студентська науково-практична конференція «Пріоритетні напрями європейського наукового простору: пошук студента (ІДГУ, м. Ізмаїл 14. 05. 21 р., програма конф-ції)

Результати дослідження були висвітлені в 3 публікаціях, а саме:

- 1) Неделку А. С. Концепт у сучасних лінгвістичних студіях / Науковий пошук студентів XXI ст.: актуальні питання гуманітарних та соціально-економічних наук. Вип. 6. За матеріалами VI Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Ізмаїл: РВВ ІДГУ, 2020. –С. 224-228.
- 2) Неделку А. С. Концепт «любов» в англійській мові / Пріоритетні напрями європейського наукового простору: пошук студента. Вип. 11. Ізмаїл: РВВ ІДГУ, 2021–С. 207-210.
- 3) Неделку А. С. Інтерпретація концепту «Любов» у філософії та психології / Text et culture // Зб. наук. праць. – Ізмаїл: РВВ ІДГУ, 2021. – Вип. 7. – С.28-32.

Теоретичне значення дослідження полягає у тому, що воно робить внесок у розробку методів вивчення мовних репрезентацій концептів, що відносяться до внутрішнього світу людини (зокрема, концепту «Любов»), на основі художніх текстів.

Методологічною основою слугували праці в галузі когнітивної лінгвістики та лінгвокультурології як вітчизняних (М. Болдирев, Й. Стернін, О. Кубрякова, В. Дем'янков, О. Залевської, А. Бабушкін, Селіванова О.), і зарубіжних лінгвістів (Дж. Лакофф, Р. Джекендофф, В.Беннет).

Матеріалом для дослідження слугувало близько 100 лексичних одиниць за творчістю А. Теннісона, М. Арнольда, Р. Браунінга, У. Блейка, Дж. Байрона, П. Б. Шеллі, О. Генрі.

Структура роботи: Кваліфікаційне дослідження складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків, списку використаної літератури (77 джерел) та додатків.

РОЗДІЛ І ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНЦЕПТУ

1.1 Концепт як багатовимірне ментальне утворення. Поняття *КОНЦЕПТ* у парадигмі сучасної лінгвістики

Протягом останніх двох століть лінгвістів хвилює взаємозв'язок мови та культури, світогляд її носіїв. Починаючи з В. фон Гумбольдта і закінчуючи представниками порівняно молодих наук (когнітивістика, теорія міжкультурних комунікацій та лінгвокультурологія), вчені все частіше звертаються до питання про національно-культурну специфіку, про тісний зв'язок національної мови зі свідомістю та підсвідомістю, з мисленням та менталітетом. Щодо цього стає особливо актуальним вивчення концепту як ментального утворення. Поняття «*концепт*» було запозичене лінгвістами з математичної логіки. У лінгвістиці застосування даного терміну починається з 1928 року у статті С. Аскольдова «Слово і концепт», опублікованій у журналі «Русская речь», який визначав концепт як «мисленнєве утворення, що в процесі людської думки замінює незліченну кількість предметів одного і того ж роду» [8, с. 267-280]. У систематичні дослідження поняття концепт було введено Д. Лихачовим, використавши його для позначення узагальненої мисленнєвої одиниці. Він говорив про те, що концепт є «результатом зіткнення словникового значення слова з особистим і народним досвідом людини» [44, с. 35]. Завдяки Д. Лихачову та Ю. Степанову, термін «*концепт*» переживає епоху «лінгвістичного ренесансу» з початку 90х років 20-го століття. Концепти є свого роду «ідеальними» абстрактними одиницями, якими людина оперує у процесі мислення; вони є результатами усієї діяльності людини та пізнання нею навколишнього світу; вони відображають зміст отриманих знань, будучи квантами знання.

В. Маслова виділяє кілька інтерпретацій концепту: концепт – «термін, що відображає знання та досвід людини»; концепт – «оперативна змістовна

одиниця пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи та мови мозку людини», всієї картини світу, що відображена в людській психіці»; концепт – «культурно відзначений вербалізований сенс, представлений у плані висловлювання цілою низкою своїх мовних реалізацій, що утворюють відповідну лексико-семантичну парадигму»; «одиниця колективного знання, що має мовне вираження та відзначена етнокультурною специфікою [47, с. 43].

Поняття «концепт» перебуває під увагою представників різних наук: лінгвоконцептології, психології, лінгвокультурології, когнітивної лінгвістики, філософії та інших. У зв'язку з цим, існує велика кількість визначень терміну «концепт» та підходів до його вивчення, розглядаючи його під різними кутами зору. Тим не менш, дослідники сходяться на думці, що концепту властива досить складна і багатопланова структура, в основі якої можна виділити як конкретне, так і абстрактне, як раціональне, так і емоційне, як загальне (властиве всій культурі), так і індивідуально-особистісне. Саме складна природа концепту пояснює відсутність універсального визначення даного терміну.

Існує безліч дефініцій мовного вивчення концепту. Один і той же концепт можна розглядати за допомогою одиниць різних рівнів: словоформ, морфем, лексем, вільних словосполучень, фразеологізмів. Структурні та позиційні схеми речень також є засобом репрезентації концептів у мові. В. Карасик вважає, що концепти є первинними культурними утвореннями, висловлюваннями об'єктивного змісту слів, що проникають у різні сфери буття людини. Під внутрішнім змістом концепту розуміється «...сукупність смислів, організація яких істотно відрізняється від структуризації сем і лексико-семантичних варіантів слова» [38, с. 110]

Л. Чернейко не розглядає концепт як окремий вид абстрактних імен. На її думку, концепт – це «особливий ракурс їх розгляду, що об'єднує всі види знання та уявлень, прийнятих у певній культурі та які виявляються у поєднанні імені» [63, с. 53]. Комплексна природа концепту підтверджується дослідженнями різних вчених. Ю. Степанов виділяє три шари концепту. До першого шару належить основна, актуальна ознака, що відповідає сучасності.

Другий шар є додаткова, «пасивна» ознака, яка є неактуальною, «історичною». Третім шаром є внутрішня форма, яка не усвідомлюється людиною і закріплюється за зовнішньою словесною формою. Інші лінгвісти (М. Болдирев, Й. Стернін) виділяють у структурі концепту ядро та периферію, причому найбільш значущі для носіїв певної мови асоціації формують ядро, а менш значущі – периферію [19, с. 2].

Концепт має певну структуру, що пов'язана з його безпосередньою функцією у процесі мислення. М. Болдирев виділяє певні ознаки концепту, що відображають у свідомості людини суб'єктивні та об'єктивні характеристики предметів та явищ, а також відрізняються за ступенем абстрактності. Ядро концепту становлять конкретно образні ознаки, які є результатом чуттєвого сприйняття світу. Абстрактні характеристики, на думку вченого, є похідними від тих, що відрізняються більшою конкретністю, і відображають певні знання про об'єкти, отримані в результаті теоретичного, наукового пізнання. Розташування та відносини цих ознак має суто індивідуальний характер, оскільки залежить від умов формування концепту у конкретної людини [19, с. 29-30].

О. Залевська вважає, що концепт – це «мимовільне перцептивно-розумове поняття, що характеризується рухливістю та пов'язане з психічною стороною людської діяльності» [36, с. 39].

Про багатоплановість поняття концепт свідчить визначення у логічному словнику: «Концепт (от лат. *conceptus* – поняття) – цілісна сукупність властивостей об'єкта. Відповідно до традиції, що склалася в природній мові під концептом розуміється той абстрактний зміст, розуміння якого є необхідною умовою адекватного вживання даного імені. Різні імена можуть позначати той самий об'єкт і при цьому висловлювати різний абстрактний зміст, але не навпаки» [45, с. 91]. Незважаючи на помітне різноманіття термінів «концепт», всі вони не виключають одне одного, а лише ще більше доповнюють і підкреслюють різні ідеї про формування концептів. Концепт пов'язаний зі свідомістю та мисленням людини, він відображає явища дійсності та допомагає у дослідженні мови та культури.

Концепт являє собою такий складно-структурований феномен, понятійний початок якого, проходячи крізь сито перцептивно-образних асоціацій, органічно з'єднується з ціннісною рефлексією. Отже, концепт – це не просто «охоплене» знаком поняття, а поняття психо-лінгво-соціо-культурного порядку з чітко вираженою валоративною компонентою [9, с. 114]. Вивчення концептів відбувається зазвичай в двох ракурсах – моно- і полілінгвальному, тобто матеріалі однієї (площина однієї мови) або двох і більше лінгвокультурах (зіставна площина). Обидва підходи є однаково важливими для усвідомлення спільної картини культурно обумовлених і лінгвально позначених цінностей, притаманних тому чи іншому народові.

Монолінгвальна практика опису концептів сьогодні найбільш поширена. Всебічний опис одного концепту однієї мови може здійснюватися як носієм мови, так і лінгвістом-інофоном. Такий спосіб має як позитивні, так і негативні моменти. У першому випадку мова йде про можливість всебічного та поглибленого аналізу одного представника концептосфери етносу; у другому – про те, що відкривається простір для суб'єктивної інтерпретації будь-якого слова як концептуальної одиниці, про що застерігає Г. Воркачов [28, с. 46], коли пише, що концепти стали рости як трава на галявині.

Не можна не погодитися з тим, що понятійні ознаки концептів можуть бути виявлені також і на основі аналізу синонімічних побратимів слів *серце* і *heart*, переліки яких зафіксовані в лексикографічних джерелах і можуть бути доповнені контекстуальними або окказіональними субститутами. Саме тому доцільним є вивчення лінгво-культурологічних особливостей концепту «Любов», саме семантичних особливостей вербалізації концепту «Любов».

Ми спиратимемося на сучасне трактування даного поняття, запропоноване З. Поповою та Й. Стерніним. На їхню думку, концепт це дискретна ментальна освіта, що є базовою одиницею розумового коду людини, що володіє відносно впорядкованою внутрішньою структурою, що є результатом пізнавальної (когнітивної) діяльності особи і суспільства і несе комплексну енциклопедичну інформацію про предмет, що відображається, або

явище, про інтерпретацію свідомістю та відношенні суспільної свідомості до даного явища та предмета [50].

Поняття «концепт» представляє інтерес для представників різних наук: психології, лінгвокультурології, когнітивної лінгвістики, філософії та інших. Зміст поняття «концепт» значно відрізняється у підходах різних наукових шкіл та окремих дослідників. Вчені розглядають концепт, використовуючи різні точки зору та підходи; саме це і пояснює велику кількість визначень концепту та відсутність універсального. Проте всі дослідники визнають, що для концепту характерна складна, комплексна структура. Концепт не існує у свідомості людини у вигляді певних понять, а виникає як сукупність образів, знань. Концепти є результатом синтезу життєвого досвіду, традицій, відчуттів, а також різних культурних факторів, таких, як релігія, фольклор, ідеологія, психологія, мистецтво, через що вони утворюють свого роду культурний шар, що служить посередником між людиною та світом. Аналіз зарубіжних та вітчизняних дослідників дозволив зробити такі висновки про структуру і природу концепту: в рамках цієї роботи концепт представляється як знання про певний об'єкт, який закріпився в семантиці мовних одиниць і входить як складова в мовну картину світу. Існує безліч методів аналізу концепту, однак у цій роботі основним методом аналізу концепту є метод дефінування та контекстуального аналізу, а також семантичного (а саме функціонально-семантичного) поля, оскільки концепт завжди співвіднесений з певною областю знань, тобто з конкретним тематичним полем. Будь-який концепт вербалізується за допомогою мови, яка відображає та фіксує певні соціальні, культурні, естетичні та цінності, властиві певному часу. Ядро концепту зазвичай представлено базовим шаром, до якого приєднуються когнітивні сегменти або шари, які у свою чергу утворюють когнітивні ознаки.

Співвідношення картин світу: мовна та концептуальна картини світу

Кожна мова по-своєму членує світ, тобто має свій спосіб його концептуалізації [46, с. 64]. Саме тому кожна мова має особливу картину світу і мовна особистість зобов'язана організовувати зміст висловлювання відповідно до цієї картини. І в цьому виражається специфічне людське сприйняття світу,

що зафіксоване у мові. Відбиваючи у процесі діяльності об'єктивний світ, людина фіксує у слові результати свого пізнання. Сукупність цих знань, відображених у мовній формі, є те, що в різних концепціях називається то як «мовний проміжний світ», то як «мовна репрезентація світу», як «мовна модель світу», то як «мовна картина світу». З огляду на більшу поширеність ми вибираємо останній термін.

Поняття «картина світу» – фундаментальне поняття, яке виражає специфіку людини та її буття, взаємовідносини людини зі світом, найважливіші умови її існування у світі. Це поняття важливе для гуманітарних наук, які часто використовують його останнім часом. Термін «картина світу» був введений вперше Л. Вітгенштейном у «Логіко-філософському трактаті», але в антропологію та семіотику він прийшов із праць німецького вченого Вайсгербера [55].

Без картини світу неможливе людське спілкування та взаєморозуміння; без неї неможливе існування всього соціокультурного організму з його механізмами трансляції та відтворення досвіду. Картина світу сприяє тісному взаємозв'язку та єдності знання і поведінки людини в суспільстві. Кожна мова по-своєму членує світ, має свій спосіб його концептуалізації, тобто формує особливу картину світу. У цьому виражається індивідуальне сприйняття світу, зафіксоване у мові. Мова – це не лише релевантний комунікативний засіб, але й акумуляція знань культури, що є важливим способом формування та існування знань про світ. Роль мови полягає не тільки у передачі повідомлення, а й у внутрішній організації, те, що підлягає повідомленню. В. Маслова наголошує, що «картина світу» не є простим набором фотографій предметів, процесів, властивостей та інше, оскільки включає не просто відображені об'єкти, а й позиції суб'єкта, що відображає його ставлення до цих об'єктів [46, с. 65].

В. Лі розрізняючи «мовну картину світу» та «концептуальну картину світу», каже, що «відмінність їх полягає в тому, що якщо мовна картина світу будується на семантичних фільтрах тієї чи іншої мови, то концептуальна картина світу пов'язана з понятійною сферою людського мислення та свідомості» [43, с. 36].

На думку Б. Серебренікова, мовна картина світу відрізняється від інших типів картин світу двома важливими чинниками: 1) вона є універсальною; 2) вона зрозуміла всім. Це впливає з сутності та природи самої мови [54].

О. Комаров вважає, що «немає двох картин світу: концептуальної (мисленнєвої) і лінгвістичної (мовної). Він підкреслює, що «методологічна ущербність» даної концепції полягає у затвердженні двох форм свідомості: мовної та немовної, що свідчить про протиприродне роздвоєння свідомості і суперечить вихідній тезі про мову як непостійної думки, що передбачає монізм відображення [41, с. 19].

Мовна картина світу і концептуальна наукова картина світу (мисленнєва логічна картина світу) перебувають між собою у відносинах додатковості, тому що «система мови не так дублює систему мислення, скільки перебуває з нею для функціонального доповнення» [4, с. 60].

Тому існує спільна мовна картина світу – картина світу, відображена, сприйнята та зафіксована у мові. А концептуальна та інші види картин світу знаходяться до неї щодо додатковості, оскільки концептуальна картина світу опосередковується за допомогою мовних знаків, а мовна картина світу безпосередньо через свої мовні знаки висловлює ментальні образи, бере участь у пізнанні, уявленні та узагальненні світу.

Відмінності мовних картин світу можуть виявлятися як і в граматичному, так і у лексичному планах, зокрема у засобах номінації цієї мови. «Населення однієї країни за своїми звичаями і за своїм способом життя утворює та іменує такі різні і складні ідеї, яких населення іншої країни ніколи не створювало, слова з особливими, культурно-специфічними значеннями відображають і передають не тільки спосіб життя, характерний для певного суспільства і сприяють його збереженню» [34, с. 294].

Отже, у процесі засвоєння людиною навколишньої дійсності знання розподіляються за певними категоріями, утворюючи когнітивну основу. Людина отримує інформацію, інтерпретує її, формуючи концептуальну картину світу, або концептосферу, що включає як індивідуальний, так і колективний досвід. Природа, в якій людина існує, спочатку формує у мові її світ

асоціативних уявлень, котрі у мові відбиваються метафоричними переносами значень, конотаціями та порівняннями. Слід розуміти, що картина світу – це відображення світу і вікна у світ, вона є інтерпретацією людиною навколишнього світу, способом його світорозуміння.

Таким чином, існує багато інтерпретацій поняття «мовна картина світу» та «концептуальна картина світу», що зумовлено існуючими розбіжностями в картинах світу різних мов, оскільки сприйняття навколишнього світу залежить від культурно-національних особливостей носіїв конкретної мови. Картина світу будь-якої мови розглядається не тільки у контексті фольклору, міфології, історії, культури, звичаїв і психології даного народу, а й у контексті лінгвістики. Культура живе та розвивається в «мовній оболонці». Мова є засобом, з якого людина пізнає культуру; мова становить основу буття людини в культурі. Ми можемо зробити висновок, що мова та культура – складні та багатогранні явища. Мова не просто називає те, що є в культурі, не просто висловлює її, але й розвивається у культурі.

1.2 Лінгвокогнітивна таксономія концептів

На думку М. Белау, такономічна модель концепту – це «мовна модель, заснована на концептуальній ієрархії, що включає міжмовне розмежування основних характеристик концепту» [17]. Таксономія концептів, що існує у лінгвістичній літературі, значною мірою орієнтована на мовні способи їх репрезентації. Концепт «пульсує» в триєдиному ритмі «*поняття – асоціація – цінність*» та наближає нас до усвідомлення концептуального пристрою мови, однак далеко не вичерпане, а тому ставить дослідника перед необхідністю впорядкування евристичного ресурсу, напрацьованого лінгвокогнітологією. Існуючі в літературі таксономії концептів в значній мірі орієнтовані на мовні способи їх репрезентації.

Наприклад, виділяють предметні, сценарні і якісні, антропомірні і конкретні концепти на підставі частомовного критерію. Найбільш поширеними підходами до впорядкування концептів є тематико-ідеографічний (емоційні,

освітні); дискурсивно-текстовий: (концепти педагогічного, релігійного та інших дискурсів / текстів); аксіологічний (протиставлення індивідуальних цінностей – персональні, авторські); мікрогрупові (в родині, між близькими друзями), макрогрупові (соціальні, рольові, статусні та інші) [38].

Інший підхід до вирішення цієї проблеми визначає, що концептокорпус природної мови складається з двох сфер – *концептів-категорій* (несуть інформацію про класи об'єктів типу аристотелевських категорій просторових) і *концептів-символів, або ідіоконцептів* (репрезентують національно значимі образи в ментальному лексиконі людини) [39, с. 88]. Категоріальні концепти вербалізуються як лексичним, так і граматичним шляхом, культурні – тільки лексичним, оскільки вони мають характер субстанції, яка, в свою чергу, може сприйматись і конкретно, і абстрактно. Інший підхід заснований на ступені абстракції образного компонента відповідного ментального утворення – від конкретної картинки до узагальненого розумового заміника безлічі окремих образів. Роблячи спробу розмежування абстрактних та конкретних концептів, А. Бабушкін пише, що «предмети матеріального світу реалізуються в когнітивних структурах, які є в більшій мірі колективними, тоді як концепти абстрактних імен більш суб'єктивні за своїм характером» [11]. Однак антиномія «конкретне – абстрактне» не є вирішальною у справі типологізації концептів, оскільки остання є по своїй суті феноменом більш глобального масштабу, що криється в таксономічній впорядкованості концептів. Оперування поняттям таксономія необхідно для системного усвідомлення лінгвокультурних цінностей як окремого етносу, так і всієї цивілізації.

Лінгвофілософське розуміння феномену «таксономія» передбачає розрізнення двох її сторін – типології та класифікації. Якщо типологія виділяє сутнісні властивості подібних явищ або об'єктів, відносить їх до якогось типу або категорії, то класифікація об'єднує їх в один клас. Типологізація має справу з типами певних лінгвістичних об'єктів, а класифікація – з класами і підкласами [31]. Цей момент і обумовлює необхідність осмислення існуючих поглядів на проблему системно-типологічного пристрою концептокорпусу мови.

Так чи інакше питання про типи концептів є важливим і необхідним для системного розуміння концептуального пристрою тієї чи іншої лінгвокультури. Як і будь-який інший мовний феномен, концепт можна осмислити в термінах прагмасемантики, що допускає його інтерпретацію як холистичну одиницю в єдності формальних, когнітивно-семантичних, комунікативно-прагматичних і аксіологічних властивостей. Цей підхід дозволяє розглянути концептокорпус в рамках таких бінарних опозицій, як «параметричність» – «непараметричність», «універсальність» – «специфічність», «регулятивність» – «нерегулятивність», «позитивність» – «негативність».

Таксономізація концептів під структурно-семантичним кутом зору передбачає їх протиставлення як параметричних і непараметричних ментальних утворень, тобто з вимірності в будь-яких мірних величинах [10]. До параметричних відносяться асоційовані в лінгвокультурній свідомості з певними кількісними та / або якісними показниками, тобто метричні величини: розмір, якість, обсяг, функція, статус. Може йтися також і про заздалегідь прораховані (очікувані, прогнозовані) сутності.

Параметричний концепт найбільш тісно пов'язаний з понятійною і ціннісною складовими, тоді як варіабельність образно-перцептивного компонента, його слабка вираженість – ознака непараметричності. Параметричні концепти можуть мати як абстрактне, так і конкретно-предметне втілення, непараметричні – тільки абстрактне, в результаті чого в концептокорпусі природної мови переважають параметричні концепти. Слід також звернути увагу і на структурний момент вербального аранжування концептів, зокрема на той факт, що вони не завжди мають однослівне втілення, а можуть мати і вид словосполучення.

Типологізація концептів під кутом зору когнітивної семантики може бути здійснена в когнітивно-семантичній опозиції «універсальність» – «специфічність». Універсальні концепти відрізняються своєю загальністю і наднаціональним характером. Вони мають загальнолюдську значимість, а їх валоративний компонент актуальний. Дослідники підкреслюють, що ціннісний компонент таких концептів є наведеним (адгерентним), перцептивно-образним

і усвідомлюється як прототипове уточнення, а в ряді випадків є виродженим (як можна уявити собі «сутність», «форму», «буття?»), а понятійний – розгалужене складне знання про неспостережувані речі [14, с. 254-269]. Універсальні концепти неоднорідні, в їх складі мають місце як категоріальні (філо- і теософські), так і повсякденні ментальні утворення (емоційні, біосоціальні, фізіологічні).

Про лінгвокультурну специфіку універсальних концептів можна говорити лише з урахуванням прив'язки до певного соціодискурсивного середовища. Нерідко такі концепти матеріалізуються в антиномічних парах, і тоді наявність бінарної опозиції стає їх конститутивною ознакою, здатною уточнювати їх діалектично, теософсько або логічно. Іноді універсальні концепти об'єктивуються в тріадному режимі. Специфічні концепти мають прив'язку до певної (суб) культури – соціальної, етнічної, професійної, конфесійної.

Нерідко Г. Вежбицька [25], С. Воркачов [28], В. Дем'янков [30] називають культурними концептами – термін, на наш погляд, не зовсім вдалий, оскільки має на увазі існування їх «некультурних» корелятивів. Виходячи зі змісту терміну «універсальність», можна припустити, що відповідні концепти викликають у всіх лінгвокультурах переживання однакових емоцій, створення однакових образів і розстановку однакових оцінок. Проте, це далеко не так: в кожному з них приховано багато національно-специфічного. Є підстави вважати, що універсальні концепти також переживаються в різних культурах по-різному, адже концепт є «і загальним, і національним, і особистісно специфічним» [12, с. 15]. Чуттєвий, історичний і соціальний досвід людини утворює «національну палітру» відтінків навколо того чи іншого концепту. Вочевидь, жоден універсальний концепт не може бути універсальним на всі сто відсотків. Базове ядро універсального концепту завжди є певним чуттєвим образом, який є, по своїй суті, національним, історичним або конфесійно суб'єктивним. Універсальні концепти, напевно, завжди мають паростки національно-культурних особливостей. Визнаючи концепт ментальною одиницею когнітивно-семантичного простору, не можна не помітити, що, крім предметно-образної співвіднесеності, він включає в себе і комунікативно

значиму інформацію, пов'язану з його експресивною і ілокутивною функціями, що повністю узгоджується з переживанням концепту і інтенсивністю сприйняття цінностей.

Типологічне осягнення концептів під кутом зору прагмасемантики (телеології, інтенціональності) допускає їх протиставлення як регулятивних і нерегулятивних ментальних утворень. В регулятивних концептах, іноді званих калейдоскопічними [11, с. 6], закладена ідея прескрипції – орієнтира на якусь норму, шаблон, конвенцію, що визначає фреймові сценарії і культурні доміанти поведінки людини в соціумі [6, с. 75].

В регулятивних концептах закладений кодекс життєвих установок людини, що упорядковують його вчинки і дії в світі. При цьому норма тут не обов'язково відповідає прийнятому в суспільстві стандарту. Регулятивною суттю нормативно-оціночних концептів з цільовою основою, яка випромінює виховний або дидактичний імпульси, непомітно визначають наше життя. Засновані на системі установок і поведінкових реакцій, вони мають в своєму базисі певні архетипічні образи, закорінені в колективному несвідомому. Будучи підкріпленими досвідом, регулятивні концепти наділені великою психічною енергією.

Корпус нерегулятивних концептів дуже різноманітний. Він включає в себе категоріальні, теософські, біосоціальні, біовітальні, етнокультурні, етноспецифічні тощо. Ментальні утворення, позбавлені прескриптивних інтенцій, а тому існують в мовній свідомості без будь-якого нормування моделей поведінки. Мабуть, їх регулятивна функція виявляється приглушеною в мові, але при цьому не виключена її актуалізація в мові.

Ймовірно, валоративний компонент нерегулятивних концептів тяжіє до своєї актуалізації в дискурсі, а за ступенем його концентрації можна говорити про концепти з високою регулятивною силою. В останньому випадку мова може йти і про концепти-ярлики, валоративна складова яких має не пре-, а дескриптивний характер. У цьому сенсі концепти-регулятиви як би випромінюють якусь превентивну силу (нерідко «профілактичного» порядку), націлену на коригування схеми вербальної і невербальної поведінки людини

через усвідомлення ним необхідності підкорятися прийнятим в соціумі конвенцій. Можна припустити, що регулятиви виконують посередницьку прагма-епістемічну місію між мовою, свідомістю і поведінкою. Угрупування таких концептів складають фреймові сценарії лінгвокультурної поведінки людини в соціумі.

На перетині зазначених вище типів концептів, які є ментальними утвореннями гіперонімічного порядку, побутують і їх гіпонімічні різновиди – класи і підкласи, що поділяються за когнітивно-семантичним принципом.

Класи концептів є найбільш суперечливим моментом концептології, оскільки дуже залежні від суб'єктивного чинника – теоретичної позиції дослідника. Для нашого аналізу вихідним пунктом класифікації є онтологізація людини в світі, суспільстві, культурі та мові, а тому таксономічно релевантними ми вважаємо фактори філософського, телеономного, емотивного, морально-етичного, гуманітарного і соціального порядку.

Виділяють наступну лінгвокогнітивну таксономію концептів:

1. *Концепти логіко-філософського порядку.* Це універсальні нерегулятивні ментальні утворення, що репрезентують наднаціональні цінності, які не мають прескриптивні установки і є аксиологічно індіферентними. Такі концепти в повній мірі підтверджують думку про те, що ускладнення ментальних структур здійснюється за направленням від концептів до категорій [16]; в залежності від ступеня параметризації вони можуть виступати в двох основних іпостасях – категоріальній і теософській.

2. *Категоріальні концепти* відображають єдиний для всіх когнітивний процес і несуть інформацію про класи об'єктів, на риторику категорій річ, кількість, причина, простір, час, дослідники називають їх концептотипами [24]), а І. Голубовська [32] називає їх загальнокультурними категоріями. Втім, Г. Вежбицька вважає, що існують всього шість «універсальних загальнолюдських розумових концептів» – буття, час, дія, стан, ставлення, характеристика [22].

3. *Теософські концепти* за своєю суттю універсальні, нерегулятивні і непараметричні ментальні утворення з абстрактною семантикою: нерідко до

цього типу відносять і стихії, теософське тлумачення яких допустимо, ймовірно, лише в рамках певних міфологічних або езотеричних віровчень. Такі концепти все-таки не позбавлені здатності до відтворення референції – в тій мірі, в якій мовна свідомість може викликати збережені в них знання.

4. *Концепти морально-етичного порядку* найближче примикають до теософським, але на відміну від них є регулятивними, тобто тільки відображають загальні уявлення людства про морально-етичні цінності, але і наказують норми поведінки в світі і суспільстві. При цьому вони як би задають найбільш загальну канву такої поведінки, в результаті чого кожна людина виявляється наділеною правом мати своє власне уявлення про ці цінності, приймаючи або не беручи їх в якості еталонних. Стало бути, не дивлячись на свою універсальність, морально-етичні концепти можуть мати не тільки індивідуально-суб'єктивне, а й національно-специфічне втілення.

5. *Концепти телеономного порядку* мають суть «вищих духовних цінностей, що утворюють і втілюють для людини моральний ідеал, прагнення до якого створює моральну виправданість її життя – ідеал, заради якого варто жити і не шкода померти» [33, с. 10]. Такі концепти здатні ставити мету життя за межами індивідуального буття, такі концепти поділяються на власне телеономні і емоційно-телеономні. Відображаючи сенс життя людини і представляючи собою щось дороге або навіть найдорожче, телеономні концепти є загальнолюдськими феноменами з найбільш яскраво вираженою ціннісною складовою (надцінність), але нерідко з індивідуально різною асоціативною образністю. Такі концепти не можуть бути негативними за визначенням.

6. *Концепти антропоморфного порядку* є важливою частиною концептуальної системи мови. Вони мають пряме відношення до психічних і фізіологічних станів людини, висхідним до його здатності реагувати на подразники зовнішнього світу і переносити їх на свій внутрішній світ. Тут можна розрізняти емоційні і фізіологічні концепти. Емоційні концепти відображають цілу палітру внутрішніх реакцій на актуальний подразник або прояв почуттів в процесі спілкування [1]. Вони являють собою «етнічні,

культурно обумовлені, складні структурно-сміслові, ментальні, як правило, лексично і / або фразеологічні вербалізовані утворення, що базуються на понятійній основі, що включає в себе, крім поняття, образ, культурну цінність і функціонально заміщає людину в процесі рефлексії і комунікації предметів (в широкому сенсі слова) світу, що викликають упереджене ставлення до них людини» [40, с. 26]. Емоційні концепти конституюються одиницями з позитивного і негативного маркування. Для лінгвокультурології такі концепти завжди були і залишаються одним з найбільш привабливих об'єктів вивчення. Корпус емоційних концептів іноді називають *емотіконами*. Фізіологічні концепти відображають ідею норми і відхилення від неї, даючи позитивну і негативну оцінку фізичному стану людини. До фізіологічних слід віднести і біовітальні концепти [19]. Ймовірно, до антропоморфного класу концептів можна віднести і такі підкласи, як фамільні, біосоціальні і одночасно гендерні. Гендер кваліфікується як соціальна стать, що синтезує в собі культурне і біологічне начало в людині.

7. *Концепти гуманітарного порядку* відображають місце і роль людини в лінгвокультурній і соціодискурсивній картинах світу. Вони бувають соціо-універсальними, етно-антропономними і етно-соціономними.

8. *Соціо-універсальні концепти* об'єктивують універсальний для всього людства спосіб осмислення міжособистісних відносин. Етно-антропономні концепти відображають національно марковану специфіку антропономіацій, пов'язаних з укладом життя народу і його традиціями. Близько до таких концептів стоять так звані лінгвокультурні типажі (узагальнені образи, «модельні особистості»), які задають узагальнений образ представника певної соціальної групи в рамках конкретної культури, яка відома за специфічними характеристиками вербальної і невербальної поведінки і виведеної ціннісної орієнтації [20].

Поряд з цим останнім часом активізувалися дослідження концептообразів, особливо стосовно людини, її внутрішнього і зовнішнього світу [9, с. 114-118 с.]. Не останнє місце в цій системі відводиться і концептам-символам – географічним і ландшафтним цінностям, фольклорним і казковим

персонажам, літературним героям і навіть культовим письменникам і пам'ятникам. А. Бабушкін звертає увагу на ще один тип концептів – міфічні порожні поняття, поняття з нульовим референтним об'ємом або без денотатних реалій, фактів уяви, які не мають відповідного оригіналу в навколишньому світі [11]. Роблячи «чистий зріз» таких концептів, він приходять до висновку про те, що кожен носій мови, реалізуючи той чи інший концепт, вносить в його об'єктивний зміст елементи суб'єктивного досвіду. З іншого боку, існує чимала кількість концептів, які не можуть бути підведені під ту чи іншу рубрику. Найяскравішим прикладом тому є ідіоконцепти – ментальні утворення, що відображають світ цінностей окремо взятої особистості або авторські модифікації загальноприйнятих цінностей. Ці концепти є також важливою частиною ментального світу людини, оскільки з їх допомогою мовна особистість квантує свій власний когнітивно-семантичний простір. Ігнорувати такого роду концепти лінгвіст не має права. Поряд з перерахованими можливостями таксономізації концептів дослідники виділяють ще багато різних видів: інсайтні, калейдоскопічні, гештальтні, текстові, інституційні, синтаксичні та ін. Оскільки про останні стали говорити все частіше [7], є сенс зупинитися на них трохи докладніше.

9. *Синтаксичними концептами* називають «типове речення, яке зафіксоване конкретною структурною схемою простого речення – те ставлення, яке уловлено мовцем як типове (відношення буття, інобуття, небуття)» [23, с. 42]. На нашу думку, виділення синтаксичних концептів – досить спірне питання. Речення як амодальний інваріант має лише один з трьох необхідних для концепту конститuentів – понятійний (денотат ситуації), тоді як про її перцептивно-образні і ціннісні засади говорити досить складно. Введення в науковий обіг поняття «синтаксичний концепт» є в певній мірі термінологічною грою, в якій традиційні граматичні категорії (речення, пропозиція) отримують інші ярлики. В результаті цього синтаксична наука приростає не новим знанням, а новими термінами, які не мають багатозначності, ні синонімічної конкуренції. Очевидно, і самі прихильники відчують всю хиткість своєї позиції, оскільки не можуть визначитися з їх

дефініцією: синтаксичний концепт постає в їх теорії не тільки як пропозиція, але і як синтаксеми, як фрейм або як сценарій [с. 150-155]. Все це зайвий раз свідчить про те, що синтаксис як найбільш консервативна підсистема мови не може описуватися в вимірах лінгвокультури в тій мірі, як лексика і фразеологія. У зв'язку з цим доречно звернути увагу на градієнт «Чим вище ми рухаємося за шкалою» конкретне – абстрактне», тим виразніше відбувається процес переходу від концептів до категорій» [16, с. 168]. Але вірний і зворотний шлях: чим нижче ми спускаємося по шкалі «абстрактне – конкретне», тим виразніше відбувається процес переходу від категорії до концепту.

Підводячи підсумок, відзначимо, що запропонована систематизація не може претендувати на остаточне вирішення проблеми таксономії концептів хоча б тому, що безліч концептів перетинаються в різних класифікаційних координатах.

Не маючи чітких меж і жорсткої структури, концепт існує в ментальному світі людини як деяка ідея, що опановує масовою свідомістю в межах певної етно- і лінгвокультури на певному етапі її соціоісторичного розвитку. Тому нерідко концепти розглядають як індикатори культури, а культуру – як середовище їх побутування (пор .: культура – «сукупність концептів і відносин між ними» [52, с. 38]). Досить яскраво це проглядається в особливому типі концептів, які називаються культурними константами, серед яких розрізняють базові та символні.

Базовими визнаються такі етнокультурні сфери, як національні гастрономічні уподобання, будівництво домівки, національний одяг, національний антураж (одяг, танець, пісня, музичний інструмент, сувеніри), досягнення звички, специфіка міжособистісних відносин, орієнтири життєвого світу. Звичайно, цей список не є ідеальним, а багато в чому і спірним, але ясно одне: те, що зачіпає струни душі, можна і потрібно каталогізувати заради пізнання етноспецифічних цінностей того чи іншого народу, втілених в його мові.

Поряд з ними в кожній національній культурі існують концепти ще більш високого рівня абстракції – символні, або концептосимволи. Це концепти, в

яких має місце «злиття» власне концепту і символу. Як відомо, символ – одне з найбільш багатозначних понять в семіотиці тому, що воно є «естетично канонізованою культурно значимою концептуальною структурою іншого, ніж первинний зміст реалії або ознака, понятійної сфери» [61].

При цьому відношення концепту і символу не зводиться до спрощеної формули «узагальнене поняття – втілення в образі». Їх взаємозв'язки багатовимірні і неоднозначні, оскільки обумовлюються не тільки національним, а й індивідуальною свідомістю кожного представника певного мовного колективу. Якщо концепт втілюється і в слові, і в образі, і в матеріальному предметі, тобто передбачає асоціативне нашарування культурних конотацій на основні (словникові) значення, то вербалізувати символ за умови своєї достатньої репрезентації через систему усвідомлених «переходів» забезпечує реалізацію всіх трьох форм втілення концепту: він є одночасно і словом, і чином, і здебільшого самим позначеним матеріальним предметом (а у позамовній дійсності – тим самим предметом).

Концептосимволи здатні вмщати в себе систему релевантних смислів в згорнутому вигляді. Згорнутість концептосимвола – це згорнутий фрейм або згорнутий текст. Згорнутість концептосимвола у фрейм або текст є фактично узагальненою моделлю організації культурного знання. Звідси – своєрідна багатовимірність концептосимвола з такими шарами, як раціональне і емоційне, абстрактне і конкретне, універсальне і етноспецифічне, загальнонаціональне і індивідуально-особистісне. Зрозуміло, що кожен лінгвокультурний колектив має свої константи – базові і символічні цінності, які можуть проявлятися в різних сферах буття: соціальному устрої, дозвіллі, роботі, побуті, національній символіці.

Природно, що в міру проникнення дослідницької думки в глибини концептосфери цей список може бути продовжений. Активно підтримуються останнім часом проекти по інвентаризації концептів – словників тих чи інших лінгвокультур – є вельми знаменною подією, тому що покликані зберегти для нащадків лінгвокультурну самобутність окремих етносів, які відчують пресинг глобалізаційних процесів. Такого роду пошуки лінгвокультурних

констант незмінно призводять до необхідності їх відбору, опису та фіксації у вигляді певного концептографічного «реєстру», що дозволяє виявити значуще / незначне в культурі, визначити, в яких одиницях і як відбувається об'єктивація значимого, дають ключі до розуміння інших підсистем культури.

Концептографія має на меті зведення, інвентар, список концептів, домінуючих в культурі, а тому вона корелює з абсолютно новим типом словника, конструювання якого може відбуватися на різних підставах: і як інвентаризація загальнолюдських валоративів, і як визначення ціннісних орієнтирів певного етносу, сукупність яких дозволяє говорити про «концепт культури». Їх вивчення пов'язане так чи інакше з необхідністю каталогізації концептокорпусу тієї чи іншої мови.

Робота над концептографічними довідниками є одним з пріоритетних напрямів прикладних досліджень в області лінгвокультурології, і особливої уваги тут заслуговує питання про кількість виділених констант (базових і символічних) в тій чи іншій етнокультурі.

На наш погляд, оптимальна кількість ментальних одиниць, що відповідають критеріям, не перевищує декількох сотень. В цілому ж культурні константи представляють собою найбільший інтерес для концептології тому, що вони наділені здатністю квантувати відповідні культурно-семантичні простори. Визначення точного переліку культурних концептів – завдання складне; проте складна і проблема несуперечливого тлумачення лінгвокультурної значущості концептів хоча б тому, що концептуальна палітра мови – явище ідеальне, до якого навряд можна застосувати те, що в точних науках прийнято називати мірою. Якщо самі концепти матеріалізуються в мові, то методики їх аналізу не завжди піддаються формалізації, а тому будь-яке їхнє квалітативне і квантитативне ранжування ще довго буде мати наліт філологічного суб'єктивізму. Складання точного і остаточного списку національних концептів – завдання практично нерозв'язне.

Осмислення концептокорпусу природної мови в термінах кількості і якості дає чітке розуміння того, що пошуки в цьому напрямку можуть бути як прескриптивного (то, що потенційно закладено в культурному сценарії), так і

дескриптивного (те, чим реально оперує мовна особистість) характеру. Обидва напрямки сходяться в одній точці: те, що зачіпає струни душі, можна і потрібно каталогізувати заради пізнання етноспецифічних цінностей народу, втілених в його мові. Разом з тим, вони дають потужний імпульс для роздумів щодо подальших пошуків у справі концептографічної інвентаризації концептуальних домінант. І в цьому відношенні існує досить значний прошарок одиниць, які підлягають осмисленню з урахуванням шляхів і способів перетину співвідношених концептів в різних лингвокультурах і в різних тематичних доменах, а також регіональних відмінностей, варіантів національних літературних мов, де можуть актуалізуватися одні цінності, втілені в слові, і нівелюватися і / або ігноруватися інші. Особливу значущість вони набувають в контексті етнічних менталітетів

Говорячи про концепт, фахівці мають на увазі, перш за все, ментальні одиниці, наділені позитивною оцінкою. Як відомо, дискретизація концептів під кутом зору аксіологічної семантики допускає їх протиставлення за принципом позитиву і негативу, оскільки концептуальний корпус мови формується не тільки ціннісними орієнтирами зі знаком плюс, а й зі знаком мінус.

У нашому розумінні антиконцепт являє собою лінгво-психо-соціокультурний феномен, який здатний об'єктивувати мовними засобами і відображає певну антицінність наднаціонального або ідіолектного порядку. При цьому антицінність може бути протиставлена цінності, і тоді обидві вони виявляються репрезентантами певної вищої ідеї, але можуть і не протистояти, а існувати як би самим по собі. Звернення до проблематики протиставлення концептів логічно тому, що вона виводить дослідницьку думку на дещо інший рівень узагальнення – на закон єдності і боротьби протилежностей, з одного боку, і на проблему зміни соціодискурсивних формацій, – з іншого. Саме такі поєднання дозволяють мові виробляти різні парадоксальні фігуральні вислови – метафори, оксюморон, синестезії [15].

Ймовірно, позитивною противагою таких одиниць можна визнати якийсь узагальнений образ, усереднений типаж людини правильного / праведного. Однак для вибудованої опозиції «людина праведна – людина порочна» навряд

чи можливо підібрати відповідний мезоконцепт, який, увібравши в себе обидва протиріччя, став би для них деякої третейською точкою відліку. Іншим різновидом стигматичних антиконцептів є ті, що втілені в етнонофобізмах – екзо і ендоетнонімами. Перші відображають стереотипні уявлення одних народів очима інших, які на перевірку виявляються іменами з негативною оцінкою. Другі є внутрішньоетнічними назвами однієї частини народу інших. Але всі вони мають свій експліцитно виражений позитивний (нейтральний) корелят у вигляді, принаймні, офіційних етнономінацій. Аналогічне стосується і стереотипізації образу країни – як своїм, так і іншими народами (етнотопоніми). У певному сенсі стигматичні антиконцепти актуалізуються там, де виникають певні протилежності в антропосфері – наприклад, стосовно людей з іншими властивостями, поглядами, переконаннями, смаками, тобто з відхиленнями від усередненого зразка [14, с. 254-269]. Звідси очевидна кількісна та якісна асиметрія в засобах вербальної фіксації двох головних іпостасей людини: будучи досить скупим в засобах вербального зображення людини правильної, це свідомість виявляється вельми винахідливою в зображенні людини неправильної.

Таким чином, концептуальний корпус мови має в своєму складі не тільки позитивно, а й негативно марковані ментальні одиниці – антиконцепти, які являють собою лінгво-психо-соціо-культурні феномени. Головна складова концепту – цінність (важливість, значимість, корисність чого-небудь). Вона формується на основі суб'єктивної оцінки конкретних властивостей об'єкта, залучених до сфери суспільного буття людини (людина в них зацікавлена або відчуває потребу) [62]. І цінність, і антицінність мінливі в просторі і в часі, а тому здатні змінюватись в залежності від типу оцінки (загальної, гедонічної, психологічної, естетичної, етичної, утилітарної). Тому в окремих випадках цінність і антицінність здатні мінятися місцями, а точніше – міняти свою полюсність (від епохи до епохи, від культури до культури або від однієї соціальної площини до іншої), але при цьому в дискурсивній діяльності антицінності і, відповідно, антиконцепти виявляються особливо акцентуйовані. Концепт і антиконцепт найчастіше перебувають у відносинах антипода,

позиціонуючись за аксіологічною шкалою на протилежних векторах, а тому виступають по відношенню один до одного як «противаги», «противочлени», «контрагенти», «кореляти».

Типологічно обидва феномена можуть бути універсальними, етноспецифічними і індивідуальними («ідіоконцепт»). Залежно від наявності / відсутності (лакуарна), експліцитно / імпліцитності, ступеня вираженості позитивного протичлена, а також від своєї включеності / невключеності в метаконцепт (узагальнюючу ідею) – антиконцепти можуть бути партономічними, стигматичними і есенціальними.

Партономічний антиконцепт чітко протиставлений своєму позитивному контрагенту, виявляється міцно включеним в деяку вищу інстанцію і є, таким чином, одним з конструктивних компонентів відповідної ментальної тріади. На відміну від нього, стигматичні антиконцепти не є включеними в метаконцепт (експліцитно), а існують як би самі по собі, поза якої-небудь залученості до вищої ідеї.

Есенціальний антиконцепт має риси і того, і іншого, співвідносячись зі своїм позитивним протичленом опосередковано, через деяку імпліцитно обіцяну ідею. І концепт, і антиконцепт відображають діалектику єдності і боротьби протилежностей, а саме думка про те, що позитив і негатив співіснують, відображаючи низку подій, в яких вони перманентно породжують і змінюють один одного і тим самим як би самоорганізуються. Безвідносно до конкретної мови, таксономічна сторона концептології має ще досить багато білих плям.

Так, незрозумілим залишається питання про ступінь і глибину лексикографічного засвоєння концептів, шляхів і способів їх тропеїзації, неологізації і архаїзації, а також їх поліморфізму. Наміченими, але аж ніяк не вирішеними є такі проблеми, як міра транслювання концептів, співвідношення концептів з реаліями і стереотипами. Особливий вузол проблематики складають концепти, звані константами («згустками») культури, в яких можуть перетинатися і взаємодіяти відразу кілька параметричних ознак типологічного і класифікаційного порядку. Проблемним залишається і питання про семіотичну

об'єктивацію концептів. В цілому, ми можемо з певною долею ймовірності відзначити, що концепт «Любов» можемо віднести до групи концептів антропоморфного порядку, а саме емоційного типу.

1.3 Концепт «Любов» у мовній картині світу. Інтерпретація концепту «Любов» у філософії та психології

Любов належить до однієї з вищих цінностей людини, становлення якої відображає весь духовно-культурний шлях людства. На кожному етапі історичного розвитку спостерігається своєрідність в утвердженні цієї цінності в людському бутті. В кінці ХІХ – першій половині ХХ ст. спостерігається інтерес до любові вже як до особливого предмету філософських пошуків. Філософія любові розвивається в напрямках психоаналітичної інтерпретації феномена любові та в релігійній філософії. Проте, зберігається інтерес і до того значимого в розумінні любові «повороту», який здійснений був ще ренесансними мислителями, перш за все на основі неоплатонічної містики і гедоністичного принципу. Показати важливість цих підходів для сучасної культури ставить своїм завданням автор.

У загальній оцінці еволюції уявлень про кохання, що склалася в епоху Відродження доцільно, на наш погляд, виходити з концептуалізації теми розвитку теорії любові в якій виділено три етапи: перший (поетичний), або проторенесансний – час зародження в італійській поезії «солодкого нового стилю» (*dolce stile nuovo*); другий етап, що відноситься до ХV століття, характеризується появою філософських трактатів про любов, а в метафізичному сенсі в цей період розробляються підходи до обґрунтування філософського пантеїзму; третій етап (ХVІ ст.) визначається як еротико-дидактичний – представлений творами практичного і повчального характеру.

Своєрідну філософію любові ми знаходимо в творчості таких італійських і французьких поетів і письменників, як Данте Аліг'єрі, Франческо Петрарка, Джованні Боккаччо, Франсуа Війон, Франсуа Рабле. Ідеалом в любові стає гармонія духу і тіла, проте ця загальна для епохи установка доповнюється

своєрідним авторським баченням феномена любові. Так, Данте Аліґ'єрі пов'язує любов з творчим натхненням і оспівує ідеал нерозділеного кохання, втілений в образі Беатріче. Поезія Данте відображає його філософську естетику – у зв'язку з цим народжується одна з найвеличніших сторінок світової літератури. «Щоб філософствувати, треба любити», – стверджував поет. Протягом всього свого життя Данте залишався вірним своєму ідеалу любові, про що згодом буде говорити Н. Бердяєв у своїх міркуваннях про ідеальну закоханість. Тема закоханості також надзвичайно важлива і для розуміння творчості Франческо Петрарки, який натхненно оспівував Лауру, образ якої символізував собою всю принадність світу. Справжня любов, яка стверджується поетично, захоплює всю людину, вже не здатної мислити себе поза служіння жінці – земній, але при цьому несучої і вигляд божественної краси.

Самим раннім твором другого етапу становлення «філософії любові» є «Діалоги про кохання» Лоренцо Пізано. Мислитель виходить з ідеї, що Бог є джерелом будь-якої любові, проте сама по собі любов як феномен людського буття є єдність люблячих, яке демонструє насамперед відмову від користі [5].

Любов в розумінні італійського гуманіста нерозривно пов'язана з красою, інтелектом, волею людей. Для гідної любові необхідно, на його думку, щоб діяння любові освячувалися незгасним світлом природного розуму і здорового розуму.

Разом з тим в оригінальних філософських роздумах про кохання Лоренцо Пізано відчувається і вплив аристотелізму. Так, стверджується, що матерія зовсім не чужа любові, хоча і оформляє її дух. Певною мірою ця думка буде близька і Л. Карсавіну, який вважав, що тільки дух здатний підняти матерію – саме тому, на думку російського філософа, відкидаючи підпорядкованість тілесному, споглядаючи красу і істину. По суті в обох позиціях наявні ознаки гілозоїзма, одухотворення матерії.

Для розуміння тлумачення феномена любові особливо важливо підкреслити націленість на відродження ідеї античного Ероса як сходження від чуттєвих прагнень до духовної сили, до блага і краси. У цьому контексті буде

роздумувати про любов Микола Кузанський, на думку якого сходження до високого змісту любові починається від людини – саме в улюбленому виявляються нескінченні і невимовні підстави для любові. Краса улюбленого абсолютно незмірна, нескінченна, нічим не обмежена, незбагненна і тому може бути порівнянна з абсолютною досконалістю, тобто Богом. Ця інтенція мислителя особливо, на наш погляд, була присутня в інтерпретаціях любові наступними релігійними філософами, її по-особливому відчував С. Булгаков, в філософських роздумах якого червоною ниткою проходить думка про надзвичайну великодушність Бога. Бог настільки великодушний, що дає людям свободу не любити Його (а любити когось замість Нього), тоді як Він завжди любовно пов'язаний з усім і кожним.

Центральним моментом в плані утвердження зв'язку з культурою античності в XV в. стала творчість Марсіліо Фічіно, а також діяльність створеної ним Флорентійської академії. На зборах академії була присутня практично вся Флорентійська інтелігенція того часу. Філософський платонізм, в тому числі теорія любові Платона, був однією з найпопулярніших тем академічного обговорення. Фічіно – найбільший мислитель, що розвиває філософію любові в дусі платонізму. Він пише «Коментар на «Бенкет» Платона. Про любов». Значно пізніше подібний крок зробить і В. Соловйов, написавши «Сенс любові» і тим самим продовживши традицію християнського платонізму. У творі Фічіно представлена грандіозна діалектика любові, що охоплює собою не тільки людські почуття, але і відносини всіх речей і процесів в світі.

За словами В. Шестакова [65], Фічіно використовує різні джерела, які відносяться до філософії любові: ідеї еросу Платона, дружби Аристотеля і стоїків, вчення про космічну любов Прокла, християнську ідею *caritas* і навіть уявлення про куртуазну любов, але домінанта в його міркуваннях залишається платонівська. Фічіно бачив в любові силу, яка з'єднує тіло і душу, матерію і дух, людини і природу. На його думку, любов надає хаосу форму і організовує світ в єдине ціле. В процесі любові відбувається перетворення люблячого і

любленого: один до самозабуття віддає себе іншому, вмирає в ньому, але потім воскресає, відроджується і починає жити вже не однією, а двома життями.

У філософії проглядається метафізична складність любові, що виявляється у злитті, взаємному проникненні божественного і людського, в проблиску вищого сенсу в повсякденному, в народженні єдності, в різноманітті, в поєднанні різного, але в любові тотожного. В цілому, в неоплатонізмі любов – це бажання насолоджуватися красою, пошук прекрасного, який отримує задоволення трьома способами: за допомогою розуму (інтелекту), зору і слуху. Для Марсіліо Фічіно почуття не мають відношення до любові, бо вони пов'язані з пожаданням, то й звідси бажання сполучення і любов протилежні. Разом з тим будь-яка любов благородна і праведна, тому що має божественне джерело.

Любов – рушійна сила, яка змушує творіння шукати воз'єднання з Богом, це «найміцніший обруч, який скріплює світобудову в одне чудове спорудження, а людей – до загального братства» [7, с. 440]. Це духовний колообіг (круговий струм) – від Бога до світу і від світу до Бога. Таким чином, любити – означає зайняти місце в цьому містичному кругообертанні. При цьому любов без пізнання сліпа, адже пізнання спрямовує любов до вищої мети, до блага, які і є краса. Як бачимо, в цілому, Микола Кузанський і Марсіліо Фічіно розвивали ідею космічної любові. Особливу популярність в наступні епохи отримала ідея про те, що людині властиве почуття всеосяжної любові.

Джованні Піко Делла Мірандола спирається в своїх роздумах про сенс людського буття на одну з основних ідей платонізму про те, що зачаття і народження – прояв безсмертного початку в смертній істоті. Він вважає, що людина підноситься до вищої частини універсуму, що любов – прагнення до краси, а краса означає перемогу ідеального начала над чуттєвим. Справжня любов носить духовний і розумний характер. Любов закріплюється поцілунком, але поцілунок – не стільки єднання тіл, скільки злиття душ (Гете), при якому одна душа управляє двома тілами. Зауважимо, що через деякий час, З. Гіппіус буде оттожнювати саме поцілунок як символ любові.

Трактати про любов поступово перетворюються за жанром в художні твори. У XVI ст. у Франції виникає поетична школа «Плеяда», глава якої П. Ронсар, воспівує любов до Кассандри і Олени, в поетичних образах розмірковує про кохання. В літературу Великобританії тема любові входить завдяки творчості Д. Чосера, Ф. Сідні, Д. Донна. Але справжнім гімном любові стають твори У Шекспіра: «Любов здатна низьке прощати / І в доблесті пороки перетворювати, / І не очима – серцем вибирає» («Сон в літню ніч»). Та ж думка і в «Венеціанському купці». Творча сила любові розкривається в сонетах: «Любов – маяк, до якого суду довіряться і в штормі, і в тумані».

У творчості Шекспіра проявляється і антиномізм чуттєвої (Венера) і піднесеної, ідеальної любові (Адоніс), що характерно для філософії неоплатонізму. Справжній трагізм життя і любові відображений в шекспірівських трагедіях «Ромео і Джульєтта», «Отелло», «Гамлет» [11]. У них стверджується любов як сила, яку не можуть подолати ніякі людські пристрасті і конфлікти. У трагедії «Король Лір» Корделія любов'ю рятує свого батька. Любов Ромео і Джульєтти прагне подолати соціальний конфлікт, ворожнечу двох сімейств. Закохані гинуть, але ціною свого життя і силою своєї любові вони досягають миру між сім'ями Монтеккі і Капулетті. Цікаво, що шекспірівський сюжет сімейної ворожнечі на тлі любові головних героїв буде розгортатися і в повісті «Тіні забутих предків» українського письменника М. Коцюбинського.

Народжується особливий світогляд, який прийнято називати утопічним. В рамках цього «жанру» ідея любові пов'язується зі створенням розумної соціальної організації для гармонізації суспільних відносин, пошуку суспільного устрою, при якому любов буде заснована не на користь свою, а на вільній прихильності і взаємному почутті (Т. Кампанелла «Місто Сонця»). Томас Мор в «Утопії» засуджує загарбницькі війни і розкоші феодального дворянства. Автор малює ідеальний суспільний лад острова Утопії. Подібні філософські ідеї містяться і в роботі Шарля Фур'є «Новий любовний світ». Фур'є пише, що мета природи – в рівновазі обох видів любові – любові чуттєвої і любові сентиментальної. Матеріальна (чуттєва) любов не поступається за

рангом любові сентиментальної. Фур'є ратує за гармонійне забезпечення особам будь-якого віку насолоди благами любові, причому не менше, ніж те, яким в даний час користуються люди в розквіті сил. Зразком філософії любові став «Дон Кіхот» Мігеля де Сервантеса. Дон Кіхот Ламанчський – «мандрівний лицар без страху і докору» – вірний гуманізму Золотого століття, який втілюється в ідеалі – коханої Дульсінеї.

Таким чином, можна стверджувати, що в різноманітних за жанром і світоглядним підходам творах діячів епохи Відродження присутній гармонійний синтез любові-еросу і любові-агапе. Філософія любові як напрямок метафізичних роздумів має перш за все естетичний вимір. У світоглядному ж плані спостерігається синтез неоплатонізму і християнства.

Для останніх десятиліть характерний перехід від вивчення зовнішніх мовних структур до глибинного дослідження мови як антропологічного феномену саме з точки зору психології. Крім того, людина живе не ізольовано, а в контексті певної культури, що багаторазово збільшує складність стоять перед дослідником завдань, на необхідність вирішення яких вказують провідні вчені – представники найрізноманітніших напрямів. Так, У. Еко пише про проблему, з якою стикаються всі гуманітарні науки, які намагаються вирватися з філософського тупика, в якому людина зробилася проблемою для самого себе, обравши темою промов свою власну мову, своє питання, поставлене буття [35, с. 37].

Г. Вежбицька, розмірковуючи над проблемами, які виникають при вивченні культурно-специфічних концептів, вказує на те, що ми, як дослідники, залишаємося всередині певної культури і керуємося певними принципами та ідеалами, які зовсім не обов'язково поділяються усіма представниками людської раси [24, с. 25]. *Наївна психологія* становить важливу частину наївною картини світу, яка існує у свідомості носіїв культури [22], у зв'язку з чим вивчення *психологічної* концептуалізації емоцій набуває особливого значення.

Говорячи про не універсальність характеру так званих базових емоцій, Г. Вежбицька вказує, що «психологічний прояв емоцій не може бути ідентифікований без допомоги слів, а слова належать якійсь одній конкретній

культури і приносять з собою культуроспецифічну точку зору» [25, с. 326]. Тому особливого інтересу з боку дослідників заслуговує не тільки загальне, але і різне в мовної концептуалізації *психології* емоцій. Концепт любові заслуговує вивчення як «один з найбільш фундаментальних культурних *психологічних* концептів» [21, с. 504].

Крім того, на його прикладі можна проаналізувати відмінності в концептуалізації *психології* емоцій у різних мовах. Так, існують два близьких, але не тотожних за значенням слова любов, кохання, корелятом яких в російській мові є слово «любовь». Мета аналізу полягає як у виявленні семантичних кореляцій між зазначеними мовними одиницями, так і в експлікації амбівалентності концептуального змісту, що співвідносить з ними при дотриманні принципу *психологічної* релевантності. У зв'язку з надзвичайною складністю проблеми концептуалізації емоцій і неусвідомленістю – або неповної усвідомленістю – прийнятих в соціумі поведінкових установок [25], а також амбівалентністю відповідних концептуальних структур, особливої актуальності набуває проблема вибору такого методу дослідження, який дозволив би експлікувати все різноманіття змісту, що стоїть за їх мовно-*психологічними* позначеннями. Змістовний аналіз концептів є непростим завданням, що вимагає від лінгвіста чіткого і продуманого відбору необхідного матеріалу, а також послідовності в застосуванні методів його аналізу.

Е. Березович вказує на існуючі «різноголосся стартових позицій різних дослідників і дослідницьких колективів, на розбіжність підходів до відбору і обсягу матеріалу, а також на відмінності улюблених сфер аналізу і самої процедури останнього», що в результаті може призводити до різних висновків щодо змісту одного і того ж концепту [6, с. 145]. Припущення про можливість проведення таких досліджень психолінгвістичними методами висловлюється в працях Е. Фромма, з точки зору якого «всі проблеми конотацій – це сфера психолінгвістики, і зовсім не тому, що конотації можуть бути зведені до психологічних подій і не піддаються структуруванню через опозиції, але,

навпаки, для того щоб виявити ці конотативні опозиції, потрібен досвід психолінгвістики ...».

Остаточно оформилася до 70-х років ХХ століття психологічна антропологія як унікальна область знання про «людину певної культури» акцентуючи увагу на базових «модальних») іпостасях особистості, дає потужний теоретичний і емпіричний матеріал для філософської антропології, рефлексуючої (в свою чергу) над «людиною взагалі». Саме в цій зв'язці – на стику дисциплін – пропонуємо розглянути один з основних для філософської антропології феноменів людського буття [5, с. 63].

Концепт любові у психології представляється високопродуктивним для розуміння сутності феномену любові в філософсько-антропологічному аспекті [37].

Сучасні філософи-антропологи часто називають філософську антропологію «антропологічною філософією» [53, с. 44], щоб зняти з порядку денного питання про головне філософсько-антропологічного метода дослідження: такого методу немає, є філософський підхід людині, а «цей погляд може здійснюватися з різних точок зору, породжувати різноманітні» антропологічні конфігурації філософії» [53, с. 45]. Спосіб концептуалізації любові як феномена людського буття відповідає (в тому числі) критеріям філософсько-антропологічного підходу: розглядаючи людину як цілісну істоту, виявляючи універсальні (родові) людські чесноти («основні», «певні людські якості», які дозволяють людині найбільш повно розвинути свою особистість [37]), що дають можливість людині реалізувати своє справжнє (автентичне) буття.

Зупинимося на одному принциповому моменті, який (в буквальному сенсі слова) змінює загальноприйняте сприйняття любові.

Традиційно (в психології) поняття любові закріплено за певною стадією розвитку особистості: юність (20-25 років) [6]. Це дуже важливо тримати в свідомості: як стереотипні (можливо, що йдуть коренями в «життєві») уявлення про феномен любові певним чином детермінують її розуміння. Дослідники ж писали про інший зміст поняття, що набагато перевищує поширений штамп,

спеціально застерігаючи від подібного роду редукації: «... любов ... приписується певному етапу і певній кризі, що розгортається циклі людського життя. Хіба любов не пов'язує разом кожен етап? ... любов в еволюційному і узагальнюючому сенсі – це ... перетворення любові» [29, с. 11].

Спробуємо розібратися в причині смислової підміни понять: як концепт любові був скорочений до поняття «романтичне кохання».

Вчені говорять про юність як ще один вирішальний етап для формування деяких якостей, концентруючи нові можливості особистості. В описі цієї стадії часто фігурує слово «любов».

Дійсно, здається, коли як не в молодості любов повинна позначати себе феноменологічно найбільш яскраво: це благодатний етап (в будь-яку соціально-історичну епоху) розквіту «романтичної любові».

І ця тенденція в розгляді любові залишається домінуючою небезпідставно: еротична любов є базовим видом любові [9]), і всі спроби виділити універсальні ознаки романтичної любові пов'язують наші уявлення про любов саме з етапом юнацтва. Так, на думку антрополога Х. Харріса, атрибутами кохання є: бажання психологічно і фізично завжди бути разом; абсолютна ідеалізація коханого; переконаність в винятковості коханого; постійна присутність об'єкта любові в думках; емоційна залежність від коханого; все, що пов'язано з коханим, стає головною цінністю [10].

Ці ознаки настільки яскраві, настільки типові (в вивчених антропологами численних культурах) (зокрема, в науковому середовищі такий консенсус фіксується), що поняття «любов» і «романтичне кохання» зливаються у свідомості дослідників (в тому числі – що нас в даному випадку особливо цікавить). Таким чином, завдяки особливостям сприйняття («ідоли роду» Ф. Бекон)) мови («ідоли ринку» (Ф. Бекон)) («... з будь-якого семантичного поля, через більш-менш довгий ланцюжок семантичних ланок, можна потрапити в будь-яке інше поле, так що семантичний простір мови виявляється в цьому сенсі безперервним» [30, с. 35]), прояви любові в юності і концепт любові остаточно зливаються [12].

Дійсно, етап юності надзвичайно важливий для формування любові, а саме – такої її «компетенції» (яка становить «серцевину» любові, визначаючи її ідентичність) як здатність до «істинної і взаємної психосоціальної інтимності з іншою людиною» [31, с. 51] – коханим, що потім переходить в більш «широку компетенцію» – з будь-якою іншою людиною (друг, батько, однодумець, дитина ...).

Отже, для актуалізації любові як такої необхідна складність «еротичної любові»: здатність до встановлення по-справжньому інтимних відносин (засобами психологічної антропології вчені інтенсифікують наші уявлення про внутрішні (психологічні) процеси наростаючого змісту любові на етапі юності).

Однак для повноти любові як (актуалізують «онтологію особистості») чесноти цього недостатньо. Далі (на етапі зрілості) любов інкорпорує ще одну сформовану чесноту – турботу яка «постійно розширює участь в тому, що створено любов'ю» [7, с. 122]. Так закоханість (романтичне кохання) переростає в «справжню любов», коли злиті воедино любов і турбота дають (при обопільному збереженні автономного змісту) ефект «розширення чеснот»: турбота про кохану переростає в потребу «люблячої турботи» як активної життєвої позиції, яка транслює моральний потенціал любові (саме любов, по Еріксону, є «основою етичного почуття» [65, с. 121]) (турботу як основний компонент любовного почуття виділяв ще один відомий психологічний антрополог, – Е. Фромм).

Отже, вченими концептуалізована любов як наростаюча здатність до любові, що знаходить у відповідних умовах наявності певних чеснот (наприклад, любов батьків, що дає чеснота надії) і одночасно – зусиль самої особистості по «виробленні» власних чеснот (наприклад, необхідна на юнацькому етапі розвитку чеснота вірності): любов розуміється ними як синтетична якість, що розвивається на протязі всього життя – аж до зрілості, не обмежуючись виключно етапом юності, як про це часто повідомляється в навчальних виданнях по психології. Асоціативні реакції дозволяють експлікувати особливості концептуалізації емоцій у різних мовах, а також виявити амбівалентність відповідних концептів при дотриманні принципу

психологічної релевантності. Крім того, асоціативні реакції дозволяють експлікувати як вікові, так і гендерні особливості концептуальної картини світу носіїв мови і культури.

Висновки до розділу 1

У першому розділі дослідження були розглянуті теоретико-методологічні засади дослідження концепту. При аналізі концепту як багатовимірного ментального утворення, дійшли висновків, що монолінгвальна практика опису концептів сьогодні найбільш поширена. Всебічний опис одного концепту однієї мови може здійснюватися як носієм мови, так і лінгвістом-інофоном. Такий спосіб має як позитивні, так і негативні моменти. У першому випадку мова йде про можливість всебічного та поглибленого аналізу одного представника концептосфери етносу; у другому – про те, що відкривається простір для суб'єктивної інтерпретації будь-якого слова як концептуальної одиниці. Вводячи термін «концептологія» для позначення спеціального напрямку в семіотиці концептів, справедливо підкреслити особливу значущість досліджень в цій області. Можна припустити, що в рамках контрастивного мовознавства, яке приступило до розробки цілих наукових областей (зіставна фонетика / граматики / лексикологія), прийшов час говорити про порівняльну концептологію. Концепт являє собою такий складноструктурований феномен, понятійний початок якого, проходячи крізь сито перцептивно-образних асоціацій, органічно з'єднується з ціннісною рефлексією. Отже, *концепт – це не просто «охоплене» знаком поняття, а поняття психо-лінгво-соціо-культурного порядку з чітко вираженою валоративною компонентою.*

Описуючи лінгвокогнітивну таксономію концептів, визначили складники і проблему несуперечливого тлумачення лінгвокультурної значущості концептів хоча б тому, що концептуальна палітра мови – явище ідеальне, до якого навряд можна застосувати те, що в точних науках прийнято називати мірою. Якщо самі концепти матеріалізуються в мові, то методики їх аналізу не завжди піддаються формалізації, а тому будь-яке їхнє квалітативну і

квантитативне ранжування ще довго буде мати наліт філологічного суб'єктивізму. Складання точного і остаточного списку національних концептів – завдання практично нерозв'язана.

Характеризуючи концепт «Любов» в науковій картині світу, виділили, що в різноманітних за жанром і світоглядним підходам творах діячів епохи Відродження присутній гармонійний синтез любові-еросу і любові-агапе. Філософія любові як напрямок метафізичних роздумів має перш за все естетичний вимір. У світоглядному ж плані спостерігається синтез неоплатонізму і християнства. Вченими концептуалізована любов як наростаюча здатність до любові, що знаходить у відповідних умовах наявності певних чеснот (наприклад, любов батьків, що дає чеснота надії) і одночасно – зусиль самої особистості по «виробленні» власних чеснот (наприклад, необхідна на юнацькому етапі розвитку чеснота вірності): любов розуміється ними як синтетична якість, що розвивається на протязі всього життя – аж до зрілості, не обмежуючись виключно етапом юності, як про це часто повідомляється в навчальних виданнях по психології.

РОЗДІЛ II СПЕЦИФІКА ТА ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ «ЛЮБОВ»

2.1 Лінгвокультурологічні та семантичні особливості концепту вербалізації концепту «Любов»

Концепт «Любов» – один із базових концептів будь-якої культури, оскільки феномен кохання унікальний. Унікальність полягає як і в існуванні «поза часом», так і в глобальності: любов універсальна і суто індивідуальна. Концепт «Любов» відбиває базові цінності та екзистенційні блага, у яких відбито і основні переконання, і життєві цілі кожної людини, і принципи. Цей концепт вивчається поряд з такими центральними концептами як «щастя», «віра», «надія» та «свобода», однак жоден концепт не охоплює такого діапазону значень та культурних смислів, як концепт «Любов». Концепт «Любов» є базовим загальнолюдським поняттям, яке відображається у будь-якій мові та у будь-якій культурі. Так, концепт «Любов» є одним із центральних концептів англійської лінгвокультури. Концепт «Любов» виступає одним із найбільш важливих фрагментів мовної картини світу і зокрема внутрішнього світу людини. Емоційна універсалія володіє певними характеристиками, що закріплені в свідомості кожної людини.

Концепт «Любов» є об'єктом низки досліджень: як культурологічний концепт, «надбання російського духовного життя», що представлений у словнику Ю. Степанова [57, с. 57]; у роботі В. Н. Топорова [59, с. 5.] проаналізовані «форми його прояви <...> у житті письменника» (розглядаються факти біографії та документальні свідчення). Дослідження концепту «Любов» як елемента індивідуальної картини світу, заснованого на аналізі художнього тексту, особливостей його лексичної організації, вперше було проведено Л. Чуріліною [64, с. 40–55].

Робота І. Степанової присвячена вивченню вербалізації концепту «Любов» на матеріалі креолізованого тексту. Креолізований текст І. Степанова

визначає як цілісну комунікативну одиницю, яка включає вербальні та іконічні одиниці, що утворюють цілісну семантичну, структурну і функціональну систему, що володіє певною прагматичною установкою. Матеріалом дослідження стала збірка коміксів «Любов». В рамках своєї роботи І.Степанова аналізує взаємодоповнення та функціонування вербальних та іконічних засобів репрезентації концепту «Любов». В результаті виявляється набір лексем, що виконують при тлумаченні значення слова «любов» роль семантичних компонентів, що відкриває можливості реконструкції національного концепту як інваріантної частини індивідуальних концептів.

Слово «любов» представлено у сучасних словниках як сукупність трьох основних значень: 1. це почуття прихильності, засноване на спільності інтересів, ідеалів, але готовності віддати свої сили спільній справі [58, с. 108.]; почуття схильності, прихильності до будь-кого, що впливає з відносин близької спорідненості, дружби, товариства тощо; внутрішній потяг, внутрішня схильність, тяжіння до чогось; почуття глибокої прихильності до будь-кого [56]; 2. таке ж почуття, засноване на статевому потягу, відносини двох осіб, взаємно пов'язаних цим почуттям [58]. Тематично близькі слова: *пристрасть, потяг, прихильність, бажання*. У всіх словниках на перше місце ставиться духовний зв'язок, що виникає між суб'єктами чуття. Окремі тлумачення поповнені за рахунок включення у них семантичних компонентів «*потяг*», «*тяжіння*», «*пристрасть*»; 3. схильність, розташування або потяг до чогось [58]; внутрішній потяг, внутрішня схильність, тяжіння до чогось [56, с. 209].

Ми з'ясували, що синонімічна група концепту «Любов» включає в себе 68 лексем, що дозволяє говорити про високу читацьку щільність даного концепту. Крім того, висока номінативна щільність концепту «Любов» свідчить про:

1. актуальність даного концепту для лінгвокультури. Дійсно, любов не тільки одна з найважливіших почуттів, але почуття, що виявляється в різних аспектах життя народу і володіє національними особливостями.

2. старожитність і ціннісну значущість концепту, бо «чим різноманітніше потенціал знакового вираження концепту, тим більш давнім є концепт і тим вище його ціннісна значимість в рамках даного мовного колективу» [14, с. 18].

Використання в цій роботі іменування *концепт* «Любов» та його термінологічних синонімів *макроконцепт*, *концептуальне поле* «Любов» обумовлено необхідністю акцентувати багатоаспектність феномену кохання, в ядро якого, крім власне кохання (як у основі своєї феномену духовної спорідненості), входять сексуальність та еротизм, а периферію утворюють зони перетину з такими самостійними концептами, як шлюб, сім'я та багато інших. ін. (Рис. 2.1).

Рис. 2.1. Ядро концепту «Любов»

У статті «Інтерпретація концепту «ЛЮБОВ» у філософії та психології» А. Неделку наголошує, що для «актуалізації любові як такої необхідна складність «еротичної любові»: здатність до встановлення по-справжньому інтимних відносин. (засобами психологічної антропології вчені інтенсифікують наші уявлення про внутрішні (психологічні) процеси наростаючого змісту любові на етапі юності)» [56, с. 40].

Іншою концептологічно значущою ознакою концепту «Любов» є ментальна обумовленість концепту і його репрезентантів. Завжди намагалися наших молодців відхилити від любові до батьківщини і залучити багатими дарами в своє підданство; але тільки наші люди зазвичай залишалися непохитно вірні своїй батьківщині.

В даному контексті репрезентується почуття любові до батьківщини і вірність їй, ніякі спокуси і блага, ніякі багаті дари не можуть змусити воїнів відмовитися від віри і батьківщини. Любов до батьківщини – найголовніша ментальна особливість людини XIX ст., істинної людини, що відчуває себе причетною до рідної землі і людей. Третьою ознакою концепту «Любов» є

наявність активного виробництва основи і стійких ідіоматичних виразів зі словами, які репрезентують концепт.

Цільне семантичне поле концепту «Любов» в лінгвокультурі на даний момент не представляється можливим створити через великі конотації. Однак ми розглянули семантичне поле даного концепту в рамках дискурсивного простору за Т. Бойко. Представимо концепт «Любов» в прозових текстах у вигляді семантичного поля, що володіє конотативними значеннями.

Концепт «Любов» є одним з базових концептів у будь-якій лінгвокультурі. Щоб глибше проаналізувати фрагмент англійської мовної картини світу, нами був підібраний найближчий синонім концепту «любов» («love») – *пристрасть* («*passion*»). Бо у даних концептів немає універсальних визначень і кожен має своє мтлумачення, значення виявилось неоднозначним та багатостороннім. Любов є одним із головних компонентів нашого життя. Для деяких авторів кохання – це саме життя, воно всюдищує для неї не існує меж та відстаней. Кохання у всьому, включаючи нас самих, кожен потребує цього прекрасного почуття без будь-яких винятків.

Концепт «Любов» репрезентується за допомогою дій героя, його емоційних реакцій. В даному контексті любов до людей виступає як одна з характеристик молодого людини – людинолюбство, яке поєднується з щирістю, благородством, співчуттям, чистотою душі. Концепт «Любов» в даному контексті експлікований значенням «любов до людей», «людинолюбство», а також володіє конотацією щирості. В даному контексті концепт «Любов» експлікований значеннями «любов до тварин» і «любов тварин».

Почуття любові експлікується шляхом порівняння його з хворобою, виникнення якої не залежить від людської волі і бажання. Використання народно-розмовної лексики (хвороба) пояснюється національно-ментальною обумовленістю мови.

Перша з них – любов грішна, егоїстична, болісна і нестерпно важка і для того, хто любить, і для того, кого люблять. Друга ж – святе почуття, саме тому виникає образ лампади як символ святості, близькості до Бога, світу небесного, це любов безкорислива, самовіддана. В даному контексті співвідносяться

почуття любові і ревнощів. Вивчення понятійної складової концепту «Ревнощі» в прозі дозволяє виділити ознаки «ревнощі-любов», який не має словникової дефініції. Ревнощі виступають в якості постійної супутниці любові, вона асоціюється з томлінням, печалю і мрією. Концепт «Любов» в даному контексті репрезентується за допомогою фразеологізму «грати в любов», що володіє значенням «обманювати» і має негативне конотативне забарвлення. Дана пара якраз відображає відсутність любові в світі пана, внутрішню порожнечу людей того суспільства.

Отже, семантичне поле концепту «Любов» багатомірне, й включає рекурентну кількість різноманітних смислів і підходів, які можуть бути як універсальними, так і ментально або індивідуально зумовленими. Найменше конотація любові присутня в прозових текстах, автор здебільшого використовує універсальні смисли і в деяких випадках індивідуальні.

У мовностилістичних дослідженнях попередніх років багатьох митців не влаштовувало відсутність «людського фактора». Вони констатували: «Та лінгвістика – «без будь-якої філософії», лінгвістика «зовнішніх форм» привела до позитивних, хоча і односторонніх, результатів лише в області теорії і історії вірша» [11, с. 66].

Суттю запропонованого підходу, в узагальненому формулюванні У. Еко, який спеціально вивчав творчий доробок В. Виноградова, зводиться до наступного: «Завдання лінгвіста – встановити закони і принципи індивідуальної мовної свідомості» [35, с. 22], – а потім, як уточнює О. Каштанова, відштовхуючись від них, сходити до мови художньої літератури в цілому, не забуваючи про те, що «елементарний рівень, елементарна клітинка, відправний момент у вивченні цього неосяжного цілого – в індивідуальній мовній структурі» [39, с. 11].

Семантична модель кохання, що будується на основі аналізу уявлень про неї в науковому типі свідомості – в етичних та психологічних дослідженнях і словниках, виглядає таким чином: кохання – це почуття, що викликається у суб'єкта переживанням центрального місця цінності об'єкта в системі його особистісних цінностей за умови раціональної невмотивованості вибору цього

об'єкта та його унікальності [27, с. 41]. Любов – почуття, що виникає та вмирає; здатність до любові в людини залежить від природного та вікового ресурсу. Любов сповнена антиномій: вона амбівалентна – включає момент ненависті до свого партнера, разом із насолодою приносить і страждання, вона – це результат вільного вибору об'єкта і крайньої від нього залежності.

Отже, феномен любові в культурі і в структурі особистості, в тому числі мовної, займає специфічне центральне положення. Оскільки дослідження мовної особистості в рамках антропоцентричної лінгвістики є не самостійною метою, а лише необхідним мовознавчим фундаментом для характеристики мовної свідомості (виступаючого як лінгвістичний корелят загальнонаукового поняття «особистість»), то дослідження концепту любові виявляється найважливішою складовою світу сучасної людини. Ключовий інтерес в цьому контексті набуває питання про ціннісні опозиції культури. Філософська антропологія стверджує: «інтенціональність – трактування любові, зв'язок її з буттям цінностей встановлює загальний і необхідний критерій в сфері емоційних феноменів. Завдяки цьому метафора серця отримує змістовно суворий вираз: його предмет – ціннісні структури, які не залежать від психофізичної організації і єдині для всіх людей» [60].

Отже, завдання виявлення мовної структури концепту «любов» – це задача встановлення опорних в його основі опозицій. Початкове значення лексеми *love* словники англійської мови трактують по-різному. Підсумовуючи дані 20 словників, С. Воркачев ранжує представлені в них тлумачення наступним чином [28, с. 84]:

- 1) любов, недиференційована щодо об'єкта (5 словників);
- 2) любов до лиця безвідносно до мотивації (7 словників);
- 3) любов до членів сім'ї і друзям (3 словника);
- 4) «романтична» або статева любов (5 словників).

Останнє із значень, на думку дослідника, «збігається з важливістю *kinds of love* в повсякденній свідомості, коли переважна більшість респондентів на питання про те, що таке любов, однозначно ідентифікують її з романтичним коханням» [28, с. 86]. Цей факт не можна не визнати, однак дані опитування

інформантів, в умовах вільного асоціативного експерименту припускають, що вони реагують першим, який прийшов в голову асоціативом, відображають лише поверхневий шар мовної свідомості.

Як бачимо, *love i passion*, любов і пристрасть виступають не як синоніми, а як контекстуальні антоніми, як репрезентанти фундаментальної вічної антиномії любові і творчості, прагнення до жінки і тяги до творчості, до створення краси. Ця антиномія, безумовно, значуща для культури (зауважимо в дужках, значуща в контексті роману «Місяць і гріш» і для психології творчості, і для психопатології), не може бути розкрита ні в ході вільного асоціативного експерименту, ні в результаті дослідження лексикографічних матеріалів, пор. такі базові словникові значення *passion*:

1) «*feeling; emotion*» [Webster] – родове значення по відношенню до *love*;

2) «*strong feeling or enthusiasm*» [Hornby], «*violent, intense, high-wrought, or enthusiastic emotion; depth or vehemence of feeling*» [Webster] – загальна вказівка на високу інтенсивність емоцій, що знаходиться з *love* в родо-видових відносинах;

3) «*an outburst of intense feeling of various kinds, e.g. of anger, hate or love*» [Hornby] – конкретизація загального значення за семантичною ознакою “outburst”.

У фундаменті лінгвокультурних уявлень про кохання, які знайшли лексикографічне відображення в стійких, традиційних тлумаченнях, – дві основні опозиції:

1. первинна опозиція: любов як почуття, яке пронизує всі сфери людського життя, що відображається в максимально загальному словниковому визначенні ім. *love* як «*strong liking; friendliness; tenderness; devotion*» [Hornby], – і любов як пристрастний статевий потяг, що в звуженому словниковому тлумаченні ім. *love* відображається як «*a feeling of affection, passion or desire between the sexes*» [Hornby].

2. вторинна опозиція в рамках любові як «*passion or desire between the sexes*»: Любов (1) «з великої літери», «*tender and passionate affection for one of the opposite sex*» [Webster], – і любов (2) «з маленької літери», «*sexual passion*»

[Webster]; ця опозиція знаходить такі аналогії, як віра і Віра, космос і Космос, її суть – в протиставленні видимого і виразність – невидимому і нездатному знайти адекватне вираження.

Отже, феномен любові постає в трьох істотно розрізнених універсалиях:

1) «універсальна» любов, форми якої конкретизуються в найрізноманітніших словосполученнях, типу материнська / братська / християнська любов; любов до тварин / природи / дітей; любити футбол / риболовлю;

2) «романтична» любов, як чиста і висока, як духовне в своїй основі почуття ніжної і пристрасної прив'язаності до людини протилежної статі;

3) «статева любов» як тілесне, у вузькому сенсі слова сексуальне, статевий потяг, що корениться в фізіологічних і соціально-психологічних факторах.

Феномену любові – в кожному з трьох її виразів – присвячено колосальне число досліджень в самих різних областях знань. У сфері поглибленого філологічного інтересу переважно виявляється «романтична» Любов – з великої літери, в вищих її проявах. Своєрідність погляду на феномен любові в даній роботі, полягає в наступному: в мовній свідомості носіїв мови феномен любові знаходить те чи інше конкретне значення в залежності від того, в якій системі опозицій сприймається. Базовими лексико-семантичними опозиціями любові є ієрархічна дворівнева структура привативного типу з правими членами, маркованими по відношенню до лівих як семантично більш «сильних», конкретизовані приватні по відношенню до більш «слабким» загальним.

Таким чином, в лексико-семантичному фундаменті концепту виявляються опозиції в межах «трикутника» Ерос (творчість) – любов (як «романтичність», духовне в своїй основі почуття) – сексуальність. Опозитивні відносини всередині цієї тріади використовуються в подальшому дослідженні.

2.2 Метафорична репрезентація концепту «Любов». Структурні та концептуальні метафори

У роботі американських вчених Дж. Лакоффа і М. Джонсона «Метафори, якими ми живемо» йдеться про те, що метафори пронизують все наше життя і мають вираження не тільки в мові, але і в мисленні, і в дії. Самі процеси мислення людини значною мірою метафоричні» [Lakoff. G., Johnson. M.]. Відомо, що у художніх текстах образному переосмисленню найчастіше піддаються такі абстрактні поняття, як «життя», «смерть», «час», «любов», які настільки складні, що їх важко визначити звичайним способом. Поняття «любов» належить до глобальних понять. Воно стоїть в одному ряду з такими поняттями, як «людина», «всесвіт», «життя», «гріх», «слово» та ін. Узагальнений прототип, семантична модель кохання, побудована на основі аналізу уявлень про неї в науковому типі свідомості – в етичних та психологічних дослідженнях і словниках, виглядає так: любов – це почуття, що викликається у суб'єкта переживанням центрального місця цінності об'єкта в системі його особистісних цінностей за умови раціональної невмотивованості вибору цього об'єкта та його індивідуалізованості-унікальності [27, с. 41]. Кохання – почуття, що розвивається та вмирає; здатність любові в людині залежить від природного та вікового ресурсу. Закоханість супроводжується зміною погляду на світ і коханого, а також депресивно-ейфоричними проявами. Кохання сповнене антиномій: воно амбівалентне – включає момент ненависті до свого партнера, разом з насолодою приносить і страждання, воно – результат вільного вибору об'єкта та крайньої від нього залежності.

О. Зубець в своєму дисертаційному дослідженні зазначає, що специфіка відносин любові проявлена у відносній домінанті емоційного компонента, суперечливості в переживанні і вираженні, варіативності репрезентації відносин за допомогою «непрямого» і фантазійного відтворення, постійної амбівалентності ніжності і агресії, прояви особистості в стосунках любові в концентрованому вигляді [60, с. 4]. Всі перераховані вище характеристики

знаходять своє відображення в поетичних творах різних англомовних поетів, які прагнуть продемонструвати всю глибину пережитих ними почуттів в той чи інший момент часу. Ми ж в свою чергу, візьмо за основу бачення любові, запропоноване Л. Ключниковою в її дисертаційному дослідженні: «Любов – почуття – здатність людини переживати глибокі душевні переживання або сильні внутрішні відчуття протягом тривалого часу». Вона також зазначає, що почуття може не мати зовнішнього вираження і ніяк не виявлятися, на відміну від емоцій. На її думку, любов включає комплекс характеристик і в залежності від ситуації, об'єкта, суб'єкта, може виступати у вигляді почуттів, емоції, емоційного стану або відчуття [40, с. 9]. Проаналізувавши численні визначення терміну «концепт», представлені в роботах вітчизняних вчених, автор визначає цей термін як «подвійну одиницю, здатну, подібно нирці, розкриватися в найскладніші суцвіття уявних конкретностей» [40, с. 10]. Це визначення терміну «концепт» є базовим в даній роботі.

Базою даного дослідження є аналіз творів наступних англомовних авторів XVIII ст.: А. Теннісона (1809-1892 рр.), М. Арнольда (1822-1888 рр.), Р. Браунінга (1812-1889 рр.), О. Генрі (1862-1910), У. Блейка (1757-1827 рр.), Дж. Гордона Байрона (1788-1824 рр.). Більшість з них є представниками Вікторинської епохи, яка залишила в свідомості людей уявлення про непорушність традицій, значущість демократії і моральної філософії.

Поети Вікторинської епохи в рівній мірі, як і її романісти, були одночасно і спадкоємцями, і противниками революції романтизму. На думку В. Карасика, «поетичний діалог в прямому сенсі слова як діалог поетів, які обмінюються ритмічно організованими висловлюваннями, має місце в опосередкованому тимчасовому режимі, коли виникають відповідні поетичні твори на одну і ту ж тему або по одному і тому ж приводу ...» [38, с. 327].

Творчий розвиток А. Теннісона збігається з еволюцією вікторинського сприйняття. Він виступає пророком століття. Його ранні вірші, такі як «Леді з шалотт» (*"Lady of Shalott"*, 1833 р.), «Смакувати лотос» (*"The Lotos-Eaters"*, 1832 р.), «Маріана» (*"Mariana"*, 1830 р.), були спробою проникнути в область

відносин між свідомістю і зовнішнім світом, а також були втіленням самодостатньої художньої уяви.

А. Теннісон завжди відгукувався на останні події в історії своєї країни. У поетичних творах даного поета виділяються наступні концептуальні метафори: *любов – надія; любов – біль очікування; любов – розчинення в коханій людині.*

ЛЮБОВ - НАДІЯ: *"And come, for Love is of the valley, come, \ \ For Love is of the valley, come thou down \ \ And find him" ("Come Down, O Maid"); "... by the happy threshold, he, \ \ Or hand in hand with Plenty in the maize, \ \ Or red with spirted purple of the vats, \ \ Or foxlike in the vine" ("To glide a sunbeam by the blasted Pine , \ \ To sit a star upon the sparkling spire; - дані опису вселяють надію на зміну на краще); "O Love, Love, Love! O withering might! \ \ O sun, that from thy noonday height \ \ ... Lo, falling from my constant mind, \ \ Lo, parch'd and wither'd, deaf and blind, \ \ I whirl like leaves in roaring wind. \ \ ... Last night, when some one spoke his name, \ \ From my swift blood that went and came \ \ A thousand little shafts of flame. \ \ Were shiver'd in my narrow frame \ \ O Love, O fire! once he drew \ \ With one long kiss, my whole soul thro (" Fatima ").*

ЛЮБОВ – БІЛЬ ОЧІКУВАННЯ. Біль від нерозділеного кохання позбавляє життя радості і наповнює її сумом і безвихідністю. *"She only said, 'My life is dreary, \ \ He cometh not,' she said; \ \ She said, 'I am aweary, aweary, \ \ I would that I were dead!' \ \ Her tears fell with the dews at even; \ \ Her tears fell ere the dews were dried; \ \ She could not look on the sweet heaven ... (" Mariana "); "My heart is wasted with my woe, Oriana. \ \ There is no rest for me below, Oriana. \ \ When the long dun wolds are ribb'd with snow, \ \ And loud the Norland whirlwinds blow, Oriana, \ \ Alone I wander to and fro, Oriana. \ \ ... O breaking heart that will not break, Oriana! \ \ ... Thou smilest, but thou dost not speak, \ \ And then the tears run down my cheek, Oriana: \ \ What wantest thou? whom dost thou seek, Oriana? " ("The Ballad of Oriana").*

ЛЮБОВ – РОЗЧИНЕННЯ В КОХАНІЙ ЛЮДИНІ, захоплення: *"Now lies the Earth all Danaë to the stars, \ \ And all thy heart lies open unto me. \ \ Now slides the silent meteor on, and leaves \ \ A shining furrow, as thy thoughts in me. \ \ Now folds the lily all her sweetness up, \ \ And slips into the bosom of the lake: \ \ So fold*

thysself, my dearest, thou, and slip \\\ Into my bosom and be lost in me. " ("Summer Night"); "... She was more fair than words can say: \\\ ... 'It is no wonder,' said the lords, \\\ 'She is more beautiful than day' \\\ ... One praised her ankles, one her eyes, \\\ One her dark hair and lovesome mien: \\\ So sweet a face, such angel grace, \\\ ... Cophetua sware a royal oath: \\\ 'This beggar maid shall be my queen!' "(" The Beggar Maid ").

Іншим поетом і ведучим літературним критиком є М. Арнольд. Поетичні твори М. Арнольда відрізняються стриманістю емоцій, любов'ю до пейзажу. Поетична творчість М. Арнольда залишається свідченням боротьби поета з століттям, який він називав «залізним». Для аналізу метафор були підібрані наступні його поетичні твори, такі як : «*The Buried life*», «*Dover Beach*», «*Longing*», «*Absence*».

У віршованих творах М. Арнольда виділяються наступні концептуальні метафори: любов – таємні почуття; любов – світ мрій; любов – боротьба.

ЛЮБОВ - ТАЄМНІ ПОЧУТТЯ: *"... Alas! is even love too weak \\\ To unlock the heart, and let it speak? \\\ Are even lovers powerless to reveal \\\ To one another what indeed they feel? \\\ I knew the mass of men conceal'd \\\ Their thoughts, for fear that if reveal'd \\\ They would by other men be met \\\ With blank indifference, or with blame reproved; \\\ I knew they lived and moved \\\ Trick'd in disguises, alien to the rest \\\ Of men, and alien to themselves - and yet \\\ The same heart beats in every human breast! " ("The Buried Life").*

ЛЮБОВ – СВІТ МРІЙ: *"Ah, love, let us be true \\\ To one another! for the world, which seems \\\ To lie before us like a land of dreams, \\\ So various, so beautiful, so new, \\\ Hath really neither joy, nor love, nor light, \\\ Nor certitude, nor peace, nor help for pain ... "(" Dover Beach "); "Come to me in my dreams, and then \\\ By day I shall be well again! \\\ For then the night will more than pay \\\ The hopeless longing of the day. \\\ Come, as thou cam'st a thousand times, \\\ A messenger from radiant climes, \\\ And smile on thy new world ... "(" Longing ").*

ЛЮБОВ – БОРОТЬБА: *"IN THIS fair stranger's eyes of grey \\\ Thine eyes, my love, I see. \\\ I shudder: for the passing day \\\ Had borne me far from thee. \\\ ... I struggle towards the light; and ye, \\\ Once-long'd-for storms of love! \\\ ... I struggle*

towards the light; but oh, \ \ While yet the night is chill, \ \ Upon Time's barren, stormy flow, \ \ Stay with me, Marguerite, still! " ("Absence").

Р. Браунінг є третім, що розглядається в даній роботі. Він став кумиром читаючої публіки лише в 1860-і рр. Його поезія досить важка для сприйняття, але її складність демонструє велику ерудицію і багатючий словник, які поет використовує, досліджуючи психологічні мотиви поведінки людини. Поет відомий в першу чергу як майстер «драматичного монологу», коли персонаж, оповідаючи про самого себе, мимоволі відкриває читачеві більше, ніж думає. У поетичних творах Браунінга виділяють наступні концептуальні метафори: *любов – життя; любов – пробудження чуттєвості.*

ЛЮБОВ - ЖИТТЯ: *"Escape me? \ \ Never - \ \ Beloved! \ \ While I am I, and you are you, \ \ So long as the world contains us both, \ \ Me the loving and you the loth, \ \ While the one eludes, must the other pursue. \ \ ... No sooner the old hope drops to ground \ \ Than a new one, straight to the selfsame mark ... "* ("Life In A Love").

ЛЮБОВ - ЩАСТЯ, ЕЙФОРІЯ: *"... Than the two hearts beating each to each!"* ("Meeting At Night"); *"You'll love me yet! - and I can tarry \ \ Your love's protracted growing; \ \ ... Your look? - that pays a thousand pains. \ \ What's death? You'll love me yet! "* ("You'll Love Me Yet").

ЛЮБОВ - ПРОБУДЖЕННЯ ЧУТТЄВОСТІ: *"... And, last, she sat down by my side \ \ And called me. When no voice replied, \ \ She put my arm about her waist, \ \ And made her smooth white shoulder bare \ \ And all her yellow hair displaced, \ \ And, stooping, made my cheek lie there, \ \ And spread, o'er all, her yellow hair, \ \ Murmuring how she loved me - she \ \ Too weak, for all her heart's endeavor, \ \ To set its struggling passion free \ \ From pride, and vainer ties dissever, \ \ And give herself to me forever ... "* ("Porphyria's Lover").

О. Генрі — відомий у всьому світі американський письменник, який виділявся майстерністю жанру короткого оповідання. В творчості О. Генрі концепт «Любов» демонструється як ніжне почуття, яке спонукає закоханого здійснювати певні вчинки, жертвувати найдорожчим, а також оберігати свого коханого до кінця своїх днів.

Варто представити приклад аналізу концептуальних метафор на матеріалі 8 новел О. Генрі: «*A Service of Love*» («*Service of Love*»), «*The gift of the magi*» («*The gift of the magi*»), «*A Lick penny Lover*»[78], «*The Enchanted Kiss*» («*The Enchanted Kiss*»), «*Schools and Schools*» («*Schools and Schools*»), «*The Romance of a busy Broker*» («*The Romance of a busy Broker*»), «*The Count and The Wedding Guest*» («*The Count and The Wedding Guest*»), «*The last leaf*» («*The last leaf*»).

Аналізуючи концепт «Любов» в рамках творчості О. Генрі, можна виділити загальний семантичний блок, властивий відібраним новелам. Даний семантичний блок відповідає першим визначенням словника *The Collins English Dictionary*, а саме: «*Romantic. A strong, usually passionate, affection of one person for another, based in parton sexual attraction*» [70]

В рамках досліджуваних новел також можна виділити певні семантичні групи. Однак, у зв'язку з особливостями авторського стилю О. Генрі, в структурі концепту «Любов», який вербалізується в досліджуваних творах даного письменника, були виділені лише три семантичні групи: *Love / feeling*, *Love / marriage*, *Love / sacrifice*, які складають єдиний семантичний блок *Love / Romantic* (див. Табл. 2.1.).

Таблиця 2.1.

Вербалізація семантичного блоку *Love / Romantic* в творах О. Генрі

Концепт «Любов» в творах О. Генрі		
Семантичний блок	Семантичні групи	Приклади
Love/Romantic	Love/marriage	« <i>I'll tell you why I asked you to come, Nevada I want you to marry me immediately -- to-night.</i> » 2) " <i>I want you to marry me. I love you, Miss Leslie.</i> " 3) " <i>You surely know that I Love you. I ask you sincerely to marry me.</i> "
	Love/ feeling	1) <i>She went on with a sudden serious sweetness, "but nobody could ever count my love for you</i> 2) <i>For two years he had silently adored Miss Peek, worshipping her from a spiritual distance. Tansey seated himself and bethought him of his love, and how she might never know she was his love.</i>

		3) "And I want you, Masie. I loved you the first day I saw you."
	Love/sacrifice	1) I had my hair cut off and sold it because I couldn't have lived through Christmas without giving you a present. 2) I sold the watch to get the money to buy your combs. 3) «And I couldn't bear to have you give up your lessons; and I got a place ironing shirts in that big Twenty fourth street laundry». «When one loves one's Art no service seems--" But Delia stopped him. "No," she said-- "just 'When one loves»

У. Блейк – представник англійського романтизму. У сучасному літературознавстві він визначається як філософський поет, у творчості якого проявився інтерес до навколишнього світу з притаманними йому соціальними контрастами і діалектичною неоднозначністю.

Для аналізу метафор були підібрані наступні його поетичні твори, такі як: «The sick rose», «Love's secret», «My Pretty Rose Tree».

У поетичних творах Блейка виділяються наступні концептуальні метафори: любов – біль; любов – радість, ейфорія; любов – гармонія.

ЛЮБОВ - БІЛЬ: "Has found out thy bed \\\ Of crimson joy: \\\ And his dark secret love \\\ Does the life destroy" ("The Sick Rose"); "Never seek to tell the love, \\\ Love that never told can be; ... I told my love, \\\ I told her all my heart, \\\ Trembling, cold, in ghastly fears. \\\ Ah! She did depart! " ("Love's secret"); "A flower was offered to me; \\\ Such a flower as Many never bore ... But I said I've a Pretty Rose-tree. \\\ And I passed the sweet flower o'er. \\\ Then I went to my Pretty Rose-tree ... But my Rose turned away with jealousy; \\\ And her thorns were my only delight" ("My Pretty Rose Tree").

ЛЮБОВ - РАДІСТЬ, ЕЙФОРІЯ: "Thou fair hair'd angel of the evening ... Thy bright torch of love ... and smile upon our evening bed! \\\ Smile on our loves ... On every flower that shuts its sweet eyes \\\ In timely sleep ... " ("Evening Star"); "While the Lily white, shall in Love delight, \\\ Nor a thorn nor a threat stain her beauty bright" ("The Lily").

ЛЮБОВ - ГАРМОНІЯ: *"What is it men in women do require? \\
The lineaments of Gratified Desire. \\
What is it women do in men require? \\
The lineaments of Gratified Desire. \\
The look of love alarms \\
Because 'tis fill'd with fire"* ("Several Questions Answered"); *"Love and harmony combine, \\
And round our souls entwine \\
While thy branches mix with mine, \\
And our roots together join"* ("Love and Harmony").

Дж. Г. Байрон – значна, складна і дуже яскрава фігура в літературі англійського і всього європейського романтизму. Його поезія отримала відгук у світовій літературі. Особистість і поезія Дж. Г. Байрона стали втіленням особливостей сучасної йому епохи. Його творчість розвивалася в руслі романтизму. У творах романтиків на першому плані – самоцінна людська особистість, що протистоїть критикованій романтиками сучасній їм дійсності, в якій проголошені Французькою революцією гасла свободи, рівності і братерства не були реалізовані. Великий вплив на ціле покоління молоді надав «байронічний герой» – неспокійний, розчарований, самотній, шукає самоствердження в індивідуальній дії.

У віршованих творах Дж. Г. Байрона були виявлені наступні концептуальні метафори: *любов – пристрасть; любов – хвилювання; любов – розбите серце.*

ЛЮБОВ - ПРИСТРАСТЬ: *"These thoughtless strains to Passion's measures ... If thou wert mine, had all been hush'd: \\
This cheek, now pale from early riot, \\
With Passion's hectic ne'er had flush'd, \\
But bloom'd in calm domestic quiet. Yes, once the rural Scene was sweet, \\
For Nature seem'd to smile before thee; \\
And once my Breast abhorr'd deceit, - \\
For then it beat but to adore thee"* ("To A Lady"); *"And men forgot their passions in the dread \\
Of this their desolation ..."* ("Darkness").

ЛЮБОВ - ХВИЛЮВАННЯ: *"Can I forget - canst thou forget, \\
When playing with thy golden hair, \\
How quick thy fluttering heart did move?"* ("Remind Me Not, Remind Me Not"), *"And the soul wears out the breast, \\
And the heart must pause to breathe ..."* ("So We'll Go No More A Roving"), *"For once my soul, like*

thine, was pure, \ And all its rising fires could smother "(To A Lady)," ... It is the hour - when lover's vows \ Seem sweet in every whisper'd word "(" It Is The Hour ").

ЛЮБОВ - РОЗБИТЕ СЕРЦЕ: *"When we two parted \ In silence and tears, \ Half broken-hearted, \ To sever for years ...; Thy vows are all broken, \ And light is thy fame ... "(" When We Two Parted ")," ... My heart is sad, my hopes are gone, \ My blood runs coldly through my breast "(" And Wilt Thou Weep When I Am Low ")," Maid of Athens, ere we part, \ Give, oh, give me back my heart "(" Maid Of Athens, Ere We Part ")*.

Як видно з наведених вище прикладів, концептуальні метафори «Любов» (любов – надія, любов – біль очікування, любов – розчинення в коханій людині, любов – таємні почуття, любов – світ мрій, любов – боротьба, любов – життя, любов – ейфорія, любов – пробудження чуттєвості) можуть бути описані за допомогою різноманітного набору мовних одиниць.

Варто відзначити, що всім розглянутим вище поетам властивий розгляд наступних моделей концептуальної метафори «Любов»: любов – щастя, любов – біль.

Образи любові передаються різноманітними способами: емоційний стан описується метафорично (через природні катаклізми), пережите почуття розглядається як з позиції чоловіків, так і з позиції жінок, любов описується на рівні чуттєвих стосунків.

Всі представлені вище поети схильні ідеалізувати об'єкт зацікавленості, або наділяти його ідеальними властивостями і характеристиками, або саме пережите почуття: *she was more fair than words can say, she is more beautiful than day, so sweet a face, such angel grace (A. Tennyson), a land of dreams, so various, so beautiful, so new (M. Arnold), your love's protracted growing, your look? – that paysa thousand pains (R. Browning)*.

Відсутність взаємної любові викликає відчуття розпачу, нездатності уявити своє життя без коханої / коханого, страх самотності: *my life is dreary, he cometh not, I were dead, she could not look on the sweet heaven, alone I wander to and fro (A. Tennyson), I shudder: for the passing day had borne me far from thee, I*

knew they lived and moved trick'd in disguises, alien to the rest of men, and alien to themselves (M. Arnold), too weak, for all her heart's endeavor (R. Browning).

Концепти «любов» та «кохання» є об'єктами лінгвістичного дослідження, оскільки культура кохання в англійському лінгвокультурному ареалі є передусім культурою, яка тісно пов'язана із словесним (літературним та повсякденним) вираженням. Вивчення англійської художньої літератури показало, що одними з найбільш поширених концептуальних метафор, що стосуються кохання, у художній мові є: 1) кохання – хвороба; 2) кохання – біль; 3) кохання – втрата свободи; 4) кохання – вогонь.

З усіх вище проаналізованих творів можна презентувати семантичне поле концепту «Любов» у вигляді схеми. (Рис. 2.2).

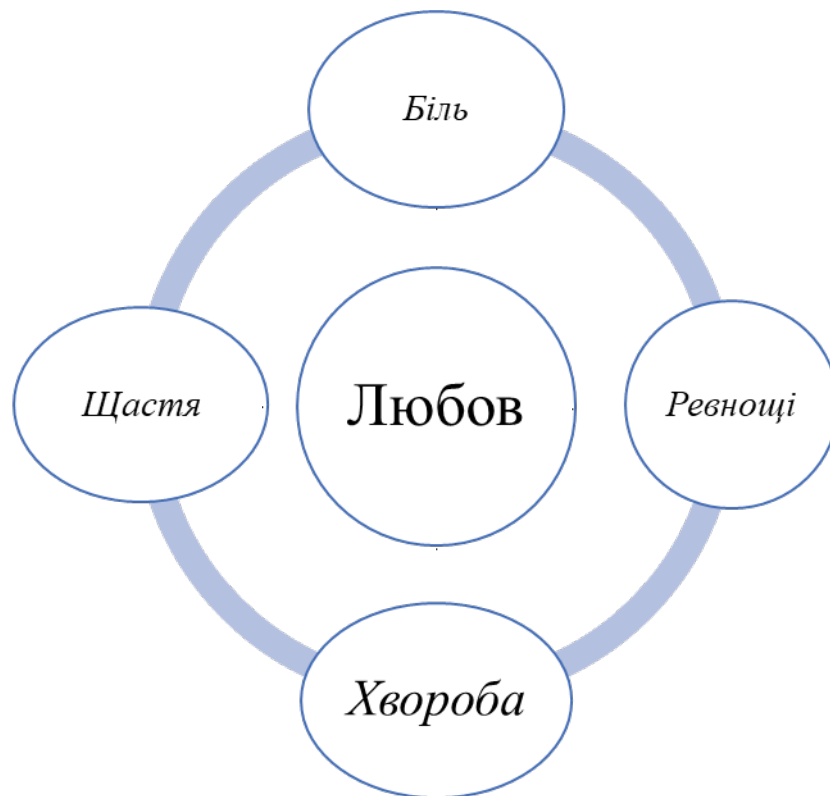

Рис. 2.2. Семантичне поле концепту «Любов»

Висновки до розділу 2

У другому розділі роботи була розглянута специфіка та особливості вербалізації концепту «Любов». Аналізуючи лінгвокультурологічні особливості концепту «Любов» визначили, що концепт «Любов» в лінгвокультурі може бути репрезентований за допомогою таких лексем, як *почуття, пристрасть, прихильність, симпатія, відданість, захоплення, потяг, обожнювання*. Крім того, висока номінативна щільність концепту «Любов» свідчить про: актуальність даного концепту для лінгвокультури. Дійсно, любов не тільки одна з найважливіших почуттів, але почуття, що виявляється в різних аспектах життя народу і володіє національними особливостями, старожитність і ціннісну значущість концепту, бо «чим різноманітніше потенціал знакового вираження концепту, тим більш давнім є концепт і тим вище його ціннісна значимість в рамках даного мовного колективу». Іншою концептологічно значущою ознакою концепту «Любов» є ментальна обумовленість концепту і його репрезентантів. Цільне семантичне поле концепту «Любов» в лінгвокультурі на даний момент не представляється можливим створити через великі конотації. семантичне поле концепту «Любов» багатомірне, й включає рекурентну кількість різноманітних смислів і підходів, які можуть бути як універсальними, так і ментально або індивідуально зумовленими. Найменше конотація любові присутня в прозових текстах, автор здебільшого використовує універсальні смисли і в деяких випадках індивідуальні. Антропоцентричний підхід до питання про склад мовної особистості передбачає виявлення тих основних ціннісних опозицій, які істотні для даної лінгвокультури і які по відношенню до особистості виступають в ролі культурних прототипів – вихідних ціннісних установок, які індивідуально переломлюються, модифікуються в структурі людського «я», знаходячи, відповідний вираз як в загальнонаціональній мовою, так і в індивідуальних особливостях мовотворчості. Феномен любові в культурі і в структурі особистості, в тому числі мовної, займає специфічне центральне положення. Початкове значення лексеми *love* словники англійської

мови трактують по-різному. В лексико-семантичному фундаменті концепту любові виявляються опозиції в межах «трикутника» Ерос (творчість) – любов (як «романтичність», духовне в своїй основі почуття) – сексуальність. Опозитивні відносини всередині цієї тріади використовуються в подальшому дослідженні.

Описуючи метафоричну репрезентацію концепту «Любов», виділили, що поетичний діалог в прямому сенсі слова як діалог поетів, які обмінюються ритмічно організованими висловлюваннями, має місце в опосередкованому тимчасовому режимі, коли виникають відповідні поетичні твори на одну і ту ж тему або по одному і тому ж приводу. А. Теннісон завжди відгукувався на останні події в історії своєї країни. У поетичних творах даного поета виділяються наступні концептуальні метафори: *любов – надія; любов – біль очікування; любов – розчинення в коханій людині*. У віршованих творах М. Арнольда виділяються наступні концептуальні метафори: *любов – таємні почуття; любов – світ мрій; любов – боротьба*. У поетичних творах Браунінга виділяють наступні концептуальні метафори: *любов – життя; любов – пробудження чуттєвості*. В творчості О. Генрі концепт «любов» демонструється як ніжне почуття, яке спонукає закоханого здійснювати певні вчинки, жертвувати найдорожчим, а також оберігати свого коханого до кінця своїх днів. Як видно з наведених вище прикладів, концептуальні метафори «Любов» (*любов – надія, любов – біль очікування, любов – розчинення в улюбленому людину, любов – таємні почуття, любов – світ мрій, любов – боротьба, любов – життя, любов – ейфорія, любов – пробудження чуттєвості*) можуть бути описані за допомогою різноманітного набору мовних одиниць. Варто відзначити, що всі розглянутим вище поетам властивий розгляд наступних моделей концептуальної метафори «Любов»: *любов – щастя, любов – біль*. Образи любові передаються різноманітними способами: емоційний стан описується метафорично (через природні катаклізми), пережите почуття розглядається як з позиції чоловіків, так і з позиції жінок, любов описується на рівні чуттєвих стосунків. У поетичних творах Блейка виділяються наступні концептуальні метафори: *любов – біль; любов – радість,*

ейфорія; любов – гармонія. У віршованих творах Дж. Г. Байрона були виявлені наступні концептуальні метафори: любов – пристрасть; любов – хвилювання; любов – розбите серце. У розглянутих поетичних творах любов фігурує як глибоке, інтимне почуття, гаряча серцева схильність, потяг до особи протилежної статі. Розуміння любові і відмінності в поданих любовних переживаннях розглядаються на прикладі віршованих творів англомовних поетів.

РОЗДІЛ III ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ З УЧНЯМИ 11 КЛАСІВ ЩОДО ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ «ЛЮБОВ» В АНГЛОМОВНИХ ХУДОЖНІХ ТЕКСТАХ

3.1 Підходи до вивчення особливостей вербалізації концепту «Любов» в англomовних текстах

Сьогодні, у різноманітті сучасних педагогічних технологій та методик навчання літератури, лінгвоконцептоцентрична методика, або методична лінгвоконцептологія набирає все більшої популярності. Зазначені терміни були введені російським вченим, доктором педагогічних наук Н. Мішатіною на початку ХХІ ст. і стосувалися, перш за все, навчання мови. Спроектуювши даний підхід на мовно-літературну освіту, Н. Мішатіна наголошує, що методична лінгвоконцептологія передбачає цілеспрямоване «сходження» від фрагментарного знання до знання цілісного та ціннісного, до творіння та створення концепту [48].

За Н.Л. Мішатіною, лінгвоконцептоцентрична модель уроку включає в себе наступні стадії: 1) створення творчої мотивації уроку (визначення функції певного концепту в житті людини); 2) розв'язання комплексних (мовних та мовленнєвих) лінгвокультурологічних задач, мета яких – моделювання загальномовних та текстових концептів; 3) створення мовних творів на основі даного лінгвокультурного концепту як результат моделювання особистісного концепту на базі текстового та загальномовного концептів [48].

Відповідно до Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти з літератури метою уроку є розвиток емоційного сприйняття художнього тексту, образного й аналітичного мислення, творчої уяви учнів; засвоєння художнього тексту в єдності змісту і форми; оволодіння вміннями прочитання й аналізу художніх творів з урахуванням базових літературознавчих понять; виховання інтересу до літератури й поваги до цінностей вітчизняної та світової культури.

Культурологічний концепт дає цікавий матеріал для усвідомлення картини світу носіїв мови і національного менталітету. Науковці вважають, що культурний концепт – це поняття, яке визначає духовні цінності культури. Центром будь-якого концепту завжди є цінність, оскільки концепт слугує для дослідження культури, а в основі культури лежить саме ціннісний принцип [49, с. 73]. Культурологічний концепт є інструментом, який надає можливість розглядати літературний твір у контексті світової культури, він може бути моделлю, інтерпретацією дійсності, в якій можна знайти відповіді на питання щодо сутності літератури як мистецтва слова.

Культурологічний підхід до вивчення літератури в школі спирається на широке розуміння культури як історичного досвіду людей і передбачає вивчення літератури як частини культури, вивчення культурологічних концептів та їх взаємозв'язків. Культурологічний підхід до аналізу літератури як один із різновидів концептуального аналізу передбачає вивчення методів формування та інтерпретації художніх текстів у контексті певної концептуальної системи. Оскільки концепт розглядається не лише з погляду ментальної інформації про явища дійсності, що містяться у ньому, або об'єкти, але й як одиниця культури, тому вивчення складових у культурологічному концепті є важливим аспектом розкриття їхнього змісту.

Способи мовної репрезентації емоцій людини (зокрема, любові) в дослідженні досить повно і всебічно, але дослідження, спеціально присвячено концепту «Любов» в мовній свідомості школярів як одного з ключових концептів, що характеризують в дитячій мовній картині світу внутрішній світ людини, універсальні і національно-специфічні мовні (семантичні) інтерпретації, відсутні, що дозволяє говорити про актуальний напрям дослідження обраної теми. Цей концепт належить до базових цінностей людини [16], в яких виражені переконання і життєві принципи, що впливають на формування сенсу життя людини. Саме це визначає важливість вивчення концепту «Любов» на етапі реалізації державного стандарту загальної середньої освіти, оскільки він орієнтований на становлення особистісних характеристик

школяра, таких як: любов до свого народу, свого краю, поважаючого до цінностей сім'ї і суспільства.

Однак, вивчення міжособистісних відносин, дає нам підстави стверджувати що, любов – це перш за все почуття, в якому відбивається подвійність людської природи, а саме: єдність і боротьба фізичного і духовного, біологічного і соціального розуму та інстинкту. Вищезазначені феномени присутні у всіх філософських концепціях «любов» і фіксуються в лексиці багатьох природних мов [16]. Безумовно, звертається увага на вікову варіативність для таких концептів, як любов і щастя, що становлять для більшості носіїв мови «буденної свідомості» сенс життя. Доступним джерелом інформації щодо «онтологічної варіативності» концепту «Любов» залишається опитування інформантів-носіїв сучасної мовної свідомості. Психологічний вік позначає якісно своєрідний щабель онтогенетичного розвитку, що обумовлений закономірностями формування організму, умовами життя і виховання і характеризується особливими життєвими завданнями, від яких залежить розвиток особистості в цілому і успішність переходу на наступний віковий етап.

Саме тому важливим є вивчення особливостей вербалізації концепту «Любов» в англомовних художніх текстах.

Наведемо приклад вивчення концепту «Любов» під час вивчення англомовних художніх текстів і творів у закладах загальної освіти.

Варто представити приклад аналізу на матеріалі 8 новел О. Генрі: «*A Service of Love*», «*The gift of the magi*», «*A Lick penny Lover*», «*The Enchanted Kiss*», «*Schools and Schools*», «*The Romance of a busy Broker*», «*The Countand The Wedding Guest*», «*The last leaf*». Вибір новел обумовлений тим, що передбачається, що дані твори є одними з найбільш яскравими щодо репрезентації концепту «Любов» в творчості О. Генрі. Згідно когнітивної теорії соціуму, можна припустити, що отримані результати відображають репрезентацію концепту «Любов» в американській лінгвокультурі початку ХХ століття.

Характерною особливістю репрезентації концепту «Любов» на матеріалі творів О. Генрі є переважання імпліцитно виражених мовних засобів прояву любові. Також, необхідно відзначити, що саме для творчості даного письменника властивий опис жертвності (як здатності пожертвувати особистим комфортом заради коханого, і готовності зробити хоробрий вчинок) як прояви любові. Відзначається, також, послідовність пропозиції руки і серця слідом за безпосереднім освідченням у коханні, чого вимагав протокол соціальної поведінки початку ХХ століття. Проаналізувавши новели, що входять до складу різних збірників, випущених у різний час, можна припустити, що подібна репрезентація концепту «Любов», виявлена на матеріалі творчості О. Генрі, відображає сучасне автору розуміння кохання. Системна робота з культурологічними текстами сприяє ефективності процесу розвитку лінгвокультурологічної компетентності, що передбачає: 1) розробка лінгвокультурологічного простору підручників: поряд з системним поданням мовних одиниць і рівнів необхідно системне уявлення культурологічної основи підручника (не просто як ілюстрації до мовних явищ, а об'єктивно обумовленої і створеної на основі культурологічних мінімумів); 2) усвідомлення мови як форми вираження культури народу; 3) усвідомлення належності до своєї рідної культури, а також уміння пояснити іншим її особливості; 4) опанування національно-культурної специфіки мови й мовної поведінки, мовного етикету, культури міжнаціонального спілкування; формування відповідних ціннісних орієнтацій; 5) розуміння багатогранності мов і культур на основі міжкультурного і мовного зіставлень; 6) розвиток толерантності як у міжособистісному, так і у міжнаціональному спілкуванні; [42, с. 145].

Одним з основних завдань у вивченні літературного твору, зокрема в старших класах, є його аналіз у художньо-естетичній цілісності. Але крім цієї цілісності існує ще й культурологічний контекст часу, епохи, періоду, коли з'явився твір, і його справжній і духовний смисл розкривається саме в цьому культурологічному контексті епохи. Так сьогодні зовсім інакше, з погляду сучасності сприймаємо шедеври української класичної літератури і замислюємося над вічними проблемами, які порушували письменники у своїх

творах. Отже, культурологічний концепт забезпечує пізнання справжньої глибини твору і є необхідною умовою повноцінної шкільної літературної освіти формування літературної компетентності старшокласників.

3.2 Комплекс вправ для учнів 11 класів щодо вивчення вербалізації концепту «Любов» в англомовних художніх текстах

Включення концептів в зміст навчання англійської мови є особливо актуальним, тому що учні знайомляться з різними способами концептуалізації навколишньої дійсності.

До основних типів вправ щодо вивчення вербалізації концепту «Любов» в англомовних художніх текстах для учнів 11 класів можемо віднести:

- 1) проаналізувати поняття «концепт» і визначити лінгводидактичне розуміння даного терміну;
- 2) проаналізувати структуру концепту, описати процес оволодіння іншомовними концептами;
- 3) запропонувати і провести апробацію прийомів і вправ для оволодіння іншомовними концептами на прикладі концепту «Любов».

В рамках дослідження концепт був визначений як системне утворення, змістовну основу якого складає поняття у всій його семантичній екстенсії, включаючи асоціації, імплікації і конотації, що пов'язані з даним поняттям і відомі носіям мови [10, с.29].

Концептуальність щодо процесу навчання англійської мови передбачає спрямованість процесу навчання на досягнення різноманітних смислів концептів англомовної картини світу. При цьому вона здатна забезпечити учням широту і глибину поглядів на ті чи інші факти англомовної дійсності [9, с.115].

На заняттях з англійської мови є можливим виявлення сутності особистісно значущих смислів, які формують певний спосіб бачення світу.

Таким чином, учень долучається до певної національної культури через засвоєння основних національно-детермінованих культурних концептів [11, с.94].

Аналізуючи концептуальну картину англомовної культури, можна зробити висновок про те, що крім ключових концептів, таких як *Будинок, Сім'я, Подорож, Дружба, Любов, Час*, що зустрічаються в кожній з культур, є унікальні концепти, властиві тільки певній культурі, наприклад: англійські концепти *Privacy, Mind, Challenge*.

Загалом вивчення концептів, зокрема вивчення вербалізації концепту «*Любов*», є важливим ключем до розуміння кожної з культур. Крім того, виникає проблема перекладу певних понять на англійську мову і з англійської мови на українську, особливо якщо мова йде про лакунарні концепти, котрі необхідно враховувати в процесі навчання англійської мови. Що стосується структури концепту, то кожен концепт поряд з основною ознакою, відомим і значущим для кожного носія культури, має додаткову ознаку, а саме – пасивну або історичну, яка є актуальною тільки для окремих груп носіїв даної культури. Крім цього, кожен концепт має свою внутрішню форму [7, с.41].

У лінгвістичній літературі структуру концепту, зокрема концепту «*Любов*», часто представляють у вигляді кола, в центрі якого знаходиться основне поняття – ядро концепту, як правило, це словникові значення ключового слова, що представляє концепт в мові, а на периферії знаходиться те, що привнесено культурою, традиціями, народом, тобто його інтерпретаційне поле – суб'єктивний досвід, різні прагматичні складові лексеми, конотації та асоціації [11, с.17].

Процес оволодіння концептами англомовної культури пов'язаний, перш за все, з розкриттям сенсу понять, які представляють концепт в мові. При цьому, як підкреслюють дослідники, для розкриття змісту англомовного слова необхідно організувати роботу з «розрізнення» сенсу культурного явища [14, с.254]. У зв'язку з цим необхідно звернутися до лінгвістичних методів зокрема до концептивного аналізу.

Процес оволодіння англомовними концептами, зокрема концептом «*Любов*», можна представити таким чином:

- 1) на першому етапі учні знайомляться з концептом «*Любов*»;

- 2) на другому етапі аналізують ядерне і периферійне значення англomовних концептів, зокрема концепту «Любов», далі вивчають комбінаторні, валентні властивості концептів; освоюють лексеми-репрезентанти концепту;
- 3) на завершальному етапі вчать правильно інтерпретувати і самостійно вживати лексеми-репрезентанти концепту, зокрема концепту «Любов».

Слід зазначити, що для більш ефективної роботи з англomовними концептами, зокрема концепту «Любов», на заняттях з англійської мови їх необхідно вивчати в порівнянні з концептами рідної культури. Це дозволить виявити подібності та відмінності в сприйнятті одних і тих же явищ і понять, краще усвідомити концепти рідної культури, освоїти інші, які властиві іншомовній культурі способи концептуалізації навколишньої дійсності.

Процес засвоєння англomовних концептів, зокрема концепту «Любов», можна співвіднести з формуванням концептної компетенції. Дана компетенція пов'язана зі знаннями, навичками і вміннями, необхідними для оволодіння іншомовними концептами, а також передбачає формування толерантного ставлення до представників іншого народу і до понять, явищ і фактів іншомовної культури [26, с. 15].

Вивчення англomовних концептів, зокрема концепту «Любов», має йти паралельно з освоєнням лексики англійської мови. Крім освоєння ядерного значення концепту необхідно вивчати його периферію, тому що саме тут можна зустріти найбільші відмінності в смисловому наповненні концепту. Якщо ядерне значення концепту, зокрема концепту «Любов», можна витягти на основі вивчення статей тлумачних і етимологічних словників, то периферія концепту вимагає більш детальної уваги і передбачає знайомство з пареміями, фразеологізмами, піснями, відомими всім носіям мови, але прихованими для тих, хто вивчає іноземну мову в умовах перебування в своїй рідній країні. Одним з ефективних способів виявлення ядерного значення концепту, зокрема концепту «Любов», і, перш за все, його периферії є *асоціативно-навчальний*

експеримент, оскільки, як згадувалося раніше, в зміст концептів включаються, в тому числі, асоціації, імплікації і конотації, відомі носіям мови.

У зв'язку з цим корисною буде робота з асоціативними словниками та аналіз слів-реакцій на слово-стимул, що представляє концепт в мові. Іншим способом засвоєння значення англомовних концептів є знайомство з художньою літературою, оскільки часто за допомогою літературних творів закріплюються якісь образи, які згодом стають значущими характеристиками конкретного концепту. Особливо це проявляється в народних казках, прикладом може служити образ людини, яка багато в чому характеризує національний характер.

Крім того, у вивченні концептів можна використовувати такі автентичні матеріали, як пісні, газетні статті, рекламні матеріали, які допоможуть не тільки в засвоєнні англійської мови, а й у формуванні англомовної картини світу.

На занятті з англійської мови можна розбирати анекдоти, прислів'я, гумористичні історії, використовувати комплекс вправ тому що це є важливим для розуміння національного гумору, специфіка якого якраз обумовлена відмінністю в уявленнях, пов'язаних з тим чи іншим поняттям в мові і культурі. Крім цього важливим є формування культурної рефлексії, під якою розуміється процес осмислення фактів рідної та англомовної культури, усвідомлення значущості даного концепту і його місця в рідній і англомовній культурі.

Наведемо приклади комплексу вправ для учнів 11 класів на заняттях англійської мови, щодо вербалізації концепту «Любов»

Яку ідею виражають нижченаведені приклади (Правильна відповідь: фразеологізми, що виражають ідею про мінливість і швидкоминучість любові):

- *Hot love is soon cold;*
- *Hot love does not reign;*
- *Hotter love will often sour;*
- *Light love will change;*
- *The love that is too violent will not last long;*
- *Love is sweet in the beginning but sour in the ending.*

Вправа «Мудрість народу»

Важливим джерелом, що відображає структуру концепту love в англійській мові є англійська пареміологія, тобто прислів'я, приказки та фразеологізми. Аналіз паремійного фонду дозволяє розкрити національно-культурну специфіку концепту love. Найбільш частотною в англійських фразеологізмах є думка про те, що «Любов – це сила».

Мета: введення у тему, організації спільної діяльності, зняття бар'єрів у спілкуванні.

Обладнання: набір фрагментів прислів'їв

Опис завдання: клас ділиться на групи, кожна група отримує набір фрагментів прислів'їв.

Завдання- скласти прислів'я із фрагментів.

Natural love descends	not soon forgotten
Sound love does	but it does not ascend
Faithful love	does not rust
A perfect love	will never turn hate
True love	endures in the heart

Вправа «Любов» - «Нелюбов»

Мета: формування позитивного-морального поняття «любов».

Обладнання: картки слів, ватман з визначеннями «любов – це» і «нелюбов – це»

Завдання: розподілити запропоновані еквіваленти в таблицю відповідно до сприйняття концепту «Любов» та його можливим емоціям.

<i>Love</i>	<i>Antipathy</i>
<i>care...</i>	<i>pain...</i>

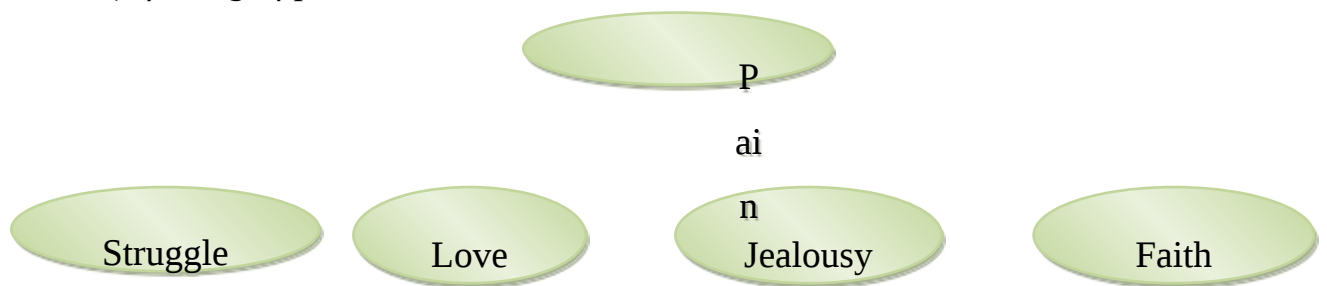
Еквіваленти: responsibility, jealousy, pleasure, pain, devotion, care, deep feelings, euphoria, passion, fear, dependence, joy, resentment, trust, rudeness, selfishness, self-affirmation, manipulation, power, blame, struggle.

Вправа 4. Закінчити речення

Мета: перевірити знання учнів щодо усвідомлення правильної асоціації трактування концепту «Любов» та його вихідних почуттів.

Обладнання: мультимедійна дошка, стікери.

- 1) *deep feeling of affection;*
- 2) *to feel confident in your partner;*
- 3) *feeling of disappointment, trials of sadness;*
- 4) *defending and fighting for love ;*
- 5) *feeling of possessiveness.*

Отже, до основних вправ щодо вивчення вербалізації концепту «Любов» англomовних художніх текстах для учнів 11 класів можна віднести: розбір анекдотів та гумористичних історій, використання автентичних матеріалів (пісні, газетні статті, рекламні матеріали), робота з асоціативними словниками та аналіз слів-реакцій на слово-стимул, асоціативний експеримент, порівняння з концептами рідної культури, знайомство з концептом «Любов»; аналіз ядерного і периферійного значення концепту «Любов», далі вивчення комбінаторних, валентних властивостей; засвоєння лексем-репрезентантів концепту, вивчення правильної інтерпретації і самостійного вживання лексем-репрезентантів концепту, зокрема концепту «Любов».

3.3 Асоціативно-навчальний експеримент засвоєння смислових характеристик концепту «Любов»

На сучасному етапі когнітивна лінгвістика використовує два основні підходи до методики лінгвокогнітивного аналізу: логічний і когнітивний [2]. Безумовно, обидва підходи є цінними, однак ми віддали перевагу другому, який, на нашу думку, дає найбільш повну семантико-когнітивну картину концепту.

У процесі аналізу концепту «Любов» були проаналізовані деякі розвідувальні прийоми, серед яких слід відзначити такі, як-от : вільного асоціативного і рецептивного навчання.

Нами було вирішено провести асоціативно-навчальний експеримент з учнями 11-класу на базі Долинського ЗЗСО.

Робота над концептом «Любов» відбувалася за наступними пунктами:

- 1) визначення ключового слова, що представляє концепт в мові;
- 2) аналіз ключового слова, що вербалізує концепт в мові;
- 3) аналіз лексичної сполучуваності ключового слова;
- 4) аналіз синонімів ключового слова;
- 5) побудова семантичного поля ключової лексеми;
- 6) побудова дериваційного поля ключової лексеми [28, с.10].

Експериментальна група 11 класу складається з 18 учнів. Під час проведення асоціативно-навчального експерименту учням 11 класу ЗЗСО була запропонована анкета до якої увійшли 12 слів-стимулів (див. Табл. 3.1). Після такої демонстративно-зразкової роботи кожен учень розташовує слова-стимули в порядку уподобання якостей.

Таблиця 3.1

12 слів-стимулів з поняттям «ЛЮБОВ»

Слова-стимули	Кількість голосів
<i>Passion</i>	3
<i>Pain of disappointment</i>	

<i>Jealousy</i>	
<i>Euphoria</i>	3
<i>Adoration</i>	
<i>Power</i>	
<i>Struggle</i>	
<i>Faith</i>	2
<i>Devotion</i>	4
<i>Addiction</i>	
<i>Care</i>	5
<i>Harmony</i>	1

Асоціативно-навчальний експеримент продемонстрував наступні результати (див. Рис. 3.1.):

- турбота (*care*) – 28%
- вірність (*devotion*) – 22%
- пристрасть (*passion*) – 17%
- ейфорія (*euphoria*) – 17%
- віра (*faith*) – 11%
- гармонія (*harmony*) – 5%

Рис. 3.1. Характеристика концепту «Любов»

Після проведення асоціативно-навчального експерименту респондентам також було запропоновано заповнити наступну анкету, що включала такі пункти:

- 1) що ви розумієте під словом «любов»;

2) підберіть синоніми до слова «любов»;

3) виберіть правильне, на ваш погляд, визначення лексичної одиниці «любові»:

а) почуття прихильності, засноване на спільності інтересів, ідеалів, на готовності віддати свої сили спільній справі;

б) почуття схильності, прихильності до будь-якого, що впливає з відносин близького споріднення, дружби, товариства;

в) таке ж почуття, засноване на фізичних проявах відносин двох осіб, котрі взаємно пов'язані цим почуттям;

г) почуття гарячої серцевої схильності (потреба у спілкуванні з особою протилежної статі).

Отже, з нашої точки зору, визначення концепту «Любов», можна пояснити як *почуття незрозумілого потягу і прихильності до іншої людини, коли не помічаєш в неї ніяких недоліків і готовий прощати навіть нестандартні вчинки.*

Таким чином, прийшли до наступних висновків:

1) концепт «Любов» найчастіше оцінюється як прихильність і потреба в спілкуванні. З іншого боку, учням властиво драматизувати і асоціювати втрату любові з кінцем життя;

2) найбільш часто серед респондентів зустрічається відповідь на третє тестове питання – варіант б), а саме почуття схильності, прихильності до будь-кого, що впливає з відносин дружби, товариства, підтримки один одного.

З цього випливає, що як це парадоксально, опитувані більш схильні ототожнювати любов з серцевою прихильністю, ніж з дружніми чи родинними зв'язками, спростовуючи, таким чином, давно сформований стереотип.

Що стосується синонімів слова «любов», що були запропоновані учасникам навчання, лідерство належить таким лексичним одиницям, як *прихильність, потреба схильність, тяжіння, радість, щастя і навіть основа буття.*

В дослідженні були проаналізовані синоніми слова «любов» в англійській мові.

В мовній картині світу основними синонімами концепту «Любов» виступали такі слова, як *пристрасть, чуттєвість, ревності і потребу спілкуванні*: «У книгах і в житті все начебто раз і назавжди домовилися говорити або тільки про певну любов, або тільки про те, що називається пристрасстю, чуттєвістю» [25]. Вищезазначені приклади демонструють, що *любов, пристрасть, потреба у спілкуванні і ревності* – це концепти одного ряду, не завжди взаємозамінні, але, все ж, дуже близькі за змістом.

Побудова поля ключової лексеми має на увазі, перш за все, підбір її антонімів: серед антонімів концепту «Любов» можна виділити такі, як *ненависть, відчуженість і байдужість*

Побудова і вивчення дериваційного поля ключового слова дозволяє виявити цілий ряд когнітивних ознак, які не виявляються іншими методами аналізу. Серед дериватів концепту «Любов» основними були такі: *любити, любовний, улюблена / улюблений*. Цікаво, що деякі слова не є дериватами за формою, але проявляються вони за змістом – це, зокрема, слова *єдиний, дорогий*.

В результаті аналізу концепту «Любов» були встановлені наступні закономірності:

1) ключовими словами репрезентантами концепту «Любов» і є *любов, пристрасть, душа і муки*. Таким чином, можна зробити висновок про мінорне «звучання любові»;

2) якщо людина схильна асоціювати *любов* з муками і стражданнями, то в англійському менталітеті переважає конотація «*вилікування / зцілення / позбавлення від мук і печалі*»;

3) в текстах концепт «Любов» часто супроводжують прикметники як з позитивним, так і з негативним відтінком (*прекрасна, справжня, безпредметна, безтілесна*), в англійській мові вони частіше зустрічаються в складі ізафет, формуючи оригінальні і своєрідні поєднання (*поважний край любові*);

4) асоціативно-навчальний експеримент дозволяє висловити суб'єктивну думку респондентів;

5) синоніми, антоніми і деривати лексеми «любов» не можуть вважатися такими повністю, оскільки морфологічний синонім / антонім / дериватив часто поступається своїм місцем у семантичному полі.

Щодо досвіду роботи з учнями 11 класу наводимо приклад плану уроку для ознайомлення (див. Додаток А) [52, с.77-81]. Мета представленого уроку: навчити учнів старших класів читати з повним розумінням змісту текст “The Last Leaf” (after O. Henry). Охарактеризуємо більш детально етапи уроку, мету на кожному етапі та використані прийоми.

Перший етап – підготовка до читання тексту “The last leaf”. Мета цього етапу - створити в учнів установки на сприймання і розуміння тексту. Основний прийом, який було використано на цьому етапі: *активне слухання, відповіді на запитання*.

Другий етап був заснований на виконанні передтекстових завдань. Перша мета цього етапу: «зняти» лексичні труднощі розуміння тексту: власні імена, інтернаціональні слова, слова до теми «Здоров’я. Медицина». Основний прийом, який було використано на цьому етапі: *впізнавання, читання хором, здогадка*. Друга мета ґрунтувалась на «знятті» граматичних труднощів розуміння тексту. Основні прийоми – *граматичний аналіз, переклад*.

Третій етап був заснований на читанні тексту “The last leaf”. Основна мета третього етапу - навчити учнів читати текст “The last leaf” із загальним розумінням змісту. На цьому етапі було використано прийом *читання про себе*.

Четвертий етап уроку констатував у контролі розуміння прочитаного (виконання після текстових завдань). Перша мета цього етапу: перевірити загальне розуміння тексту учнями. При цьому було використано прийом - *відповіді на запитання вчителя*. Друга мета цього етапу: перевірити загальне розуміння учнями основних фактів тексту. При цьому було використано прийом *виконання тесту множинного вибору*. Третя мета була заснована на перевірці вміння учнів орієнтуватися в прочитаному тексті використовуючи при цьому прийом *пошуку інформації в тексті*. Четверта мета четвертого етапу полягала у *перевірці розуміння основного змісту* тексту, використовуючи при цьому відповіді на запитання вчителя про основні факти.

П'ятий етап був побудований на завершенні роботи з текстом. На п'ятому етапі було визначено дві мети. Перша мета - підготувати учнів до короткого переказу основного змісту оповідання, при цьому використано прийом *пошуку учнями в тексті англійських еквівалентів*. Друга мета була заснована на перевірці вміння учнів переказати основний зміст оповідання, при цьому використавши прийом *короткого переказу учнями основного змісту*.

Висновки до розділу 3

У третьому розділі кваліфікаційної роботи була описана організація освітнього процесу з учнями 11 класу ЗЗСО на уроках англійської мови щодо вивчення особливостей вербалізації концепту «Любов» в англомовних художніх текстах.

В дослідженні були проаналізовані підходи до вивчення особливостей вербалізації концепту «Любов» в англомовних текстах новел О. Генрі: «*A Service of Love*», «*The gift of the magi*», «*A Lick penny Lover*», «*The Enchanted Kiss*», «*Schools and Schools*», «*The Romance of a busy Broker*», «*The Count and The Wedding Guest*», «*The last leaf*». Було визначено, що одним з основних завдань у вивченні літературного твору, зокрема в старших класах, є його аналіз у художньо-естетичній цілісності. Але крім цієї цілісності існує ще й культурологічний контекст часу, епохи, періоду, коли з'явився твір, і його справжній і духовний смисл розкривається саме в цьому культурологічному контексті епохи. Визначили, що до основних вправ щодо вивчення вербалізації концепту «Любов» в англомовних художніх текстах для учнів 11 класів можна віднести: розбір анекдотів та гумористичних історій, використання автентичних матеріалів (пісні, газетні статті, рекламні матеріали), робота з асоціативними словниками та аналіз слів-реакцій на слово-стимул, асоціативний експеримент, порівняння з концептами рідної культури, знайомство з концептом «Любов»; засвоєння лексем-репрезентантів концепту, вивчення правильної інтерпретації і самостійного вживання лексем-репрезентантів концепту, зокрема концепту «Любов».

При проведенні асоціативно-навчального експерименту, зробили висновки, що «любов» найчастіше оцінюється як *прихильність і бажання до спілкування, фізичні зміни в стані здоров'я особистості*. З іншого боку, учням властиво драматизувати і асоціювати втрату любові з кінцем життя; найбільш часто серед респондентів зустрічається відповідь, що любов це – почуття схильності, прихильності до будь-кого, що впливає з відносин близької, дружби, товариства. Що стосується синонімів слова «любов», які було запропоновано визначити учасникам асоціативно-навчального експерименту, то було позначено такі, як-от: *прихильність, бажання, схильність, тяжіння, радість, щастя і навіть основа буття*. В мовній картині світу основними синонімами концепту «Любов» виступали такі слова, як *пристрасть, чуттєвість, ревності і привабливість*; серед антонімів «любові» можна виділити такі, як *ненависть, відчуженість і байдужість*. Серед дериватів концепту «Любов» основними були такі: *любити, любовний, улюблена / улюблений*. Також ми виділили, що ключовими словами репрезентантами концепту «Любов» і є *любов, пристрасть, душа і муки*. Можна зробити висновок про мінорне «звучання любові»; якщо людина схильна асоціювати концепт «Любов» з муками і стражданнями, то в англійському менталітеті переважає конотація «*вилікування / зцілення / позбавлення від мук і печалі*»; в матеріалах концепт «Любов» часто супроводжують прикметники як з позитивним, так і з негативним відтінком (*прекрасна, справжня, безпредметна, безтілесна*), в англійській мові вона частіше зустрічається в складі ізафет, формуючи оригінальні і своєрідні поєднання (*поважний край любові*); пробне навчання дозволяє висловити суб'єктивну думку респондентів, тобто синоніми, антоніми і деривати лексеми «любов» не можуть вважатися такими повністю, оскільки морфологічний синонім / антонім / дериватив часто поступається своїм місцем семантичному.

Запропонували план уроку з метою навчити учнів старших класів читати з повним розумінням змісту текст “*The Last Leaf*” (after O. Henry). Урок складається з 5-ти етапів, кожен з яких має свою мету та відповідні прийоми. Основними прийомами під час проведення уроку щодо вивчення особливостей

вербалізації концепту «Любов» були наступні прийоми: «активного слухання», здогадки, виконання тесту множинного вибору, пошуку учнями в тексті англійських еквівалентів, короткого переказу учнями основного змісту.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Взявши за основу концепт як одиницю ментального коду, ми спробували виявити універальні та специфічні когнітивні ознаки концепту «Любов» в англomовних художніх текстах. У процесі дослідження були розглянуті сучасні наукові уявлення про поняття дискурсу, концепту та концептосфери; досліджено концепт у текстах, що розкривають внутрішній світ авторів та гранично насичені смислами та відображають художні, філософські та психологічні особливості носіїв мови. Виявлено, що концепт є одним із найпопулярніших та водночас найменш однозначних термінів сучасної лінгвістики, який пов'язаний антропоцентричною парадигмою мовознавства та когнітивно-прагматичною методологією і використовується поряд із ключовими поняттями «картина світу» та «дискурс» тощо. Дізнались, що концепт має складну структуру, до якої входять понятійний та образний елементи. Вивчення структури концепту показало її універсальний характер для досліджуваних мов вона представлена ядерним і периферійними значеннями ключового слова. Отже, концепти класифікуються за різними рівнями, кожен з яких буде відображати «когнітивну реальність».

Одним із центральних концептів у будь-якій культурі є концепт любові. Кохання – «вічна тема» мистецтва та гуманітарного наукового знання не лише через свою надзвичайно складну і суперечливу структуру. Багатоаспектність феномена кохання у художній культурі зумовлює необхідність розглядати концепт «Любов» як макроконцепт (концептуальне поле), з відносно визначеним ядром з трьох концептів умовними назвами «*Love*», «*Erotic*» та «*Sexual*» (власне любов, еротизм, сексуальність). Цей концепт у лінгвокультурології є одним з найменш вивчених та однозначно визначених, у той час як його значущість та цінність вивчення англійської лінгвокультури досить високі. Концепт «Любов» відображає складну систему духовно-морального аспекту картини світу та внутрішнього, духовного життя особистості.

У цьому дослідженні проведено реконструкцію та аналіз концепту «Любов» на матеріалі творів англійських письменників. Виділено та проаналізовано корпус прикладів, що вербалізують концепт «Любов» на матеріалі художніх творів англійських письменників. Аналіз прикладів виявив певні семантичні зв'язки, що дозволило виділити семантичні блоки, репрезентуючи концепт «Любов», які, своєю чергою представлені дрібнішими одиницями аналізу – семантичними групами, до складу яких входять найменші лексичні одиниці, вербалізуючі вивчається концепт – слова і словосполучення. Підсумовуючи все вищесказане, необхідно підкреслити, що аналіз лексичних засобів вербалізації концепту «Любов», а також зміни в структурі і змісті досліджуваного концепту дають можливість простежити розширення в обсязі концепту з плином часу. Таким чином, можна зробити висновок, що концепт «Любов» зазнав змін у свідомості носіїв американської лінгвокультури кінця ХХ століття. Даний концепт в англійській мові представлений великим номінативним полем, що включає лексичні та фразеологічні одиниці і репрезентує наступні когнітивні ознаки: суперечливість; ірраціональність; стихійність, невідконтрольність; тісний зв'язок з іншими емоціями та почуттями (як позитивними, так і негативними); свобода та взаємність почуттів; прояв безкорисливості чи користі; основа сімейних стосунків; ритуальність, аналогія з грою.

Концепт «Любов» в англійській лінгвокультурі пов'язаний з низкою специфічних особливостей. Так, почуття любові найбільш характерне по відношенню до одухотвореного об'єкта, тоді як любов до неживого об'єкта мислиться як почуття більшої міри інтенсивності. Кохання з погляду носіїв англійської мови не можна купити, але разом з тим, воно залежить від матеріального показника: бідність може спричинити розрив любовних відносин. Іншою причиною «загибелі» кохання може стати шлюб. Англійський концепт «Любов» відображає вплив цього почуття на людину. Любов здатна змінювати людей, робити їх краще, промовистіше, але в той же час її неможливо висловити словами. Крім того, любов – почуття щире, засноване на чесності та довірі. Найвищий прояв цього почуття – родинне кохання.

Концептосфера ЛЮБОВ / КОХАННЯ в англійських художніх творах виражена наскрізно й різноманітно. Отже, можна зазначити, що мовна картина світу аналізованих творів письменників розкривається в метафоричності образів і символів, його сприйнятті навколишнього середовища, соціуму в цілому. Це дозволяє зробити висновок про актуальність питання духовних цінностей, яке на сьогодні має підґрунтя для активного вивчення в сучасній лінгвістиці і є предметом розгляду та подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Абрамова Ю.В. Регулятивний потенціал британських прислів'їв як засобів мовного втілення концептів ЧОЛОВІК та ЖІНКА: автореф. дис. канд. філол. наук: спец. 10.02.04. – Х.: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2007. – 20 с.
2. Алефіренко М.Ф. Лінгвокультурологія. Цілісно-смысловий простір : навчальний посібник. – Москва : Флінта, 2010. – 288 с.
3. Алефіренко М.Ф., Коріна Н.Б. Проблеми когнітивної лінгвістики. Проблемы когнитивной лингвистики. – Нітра, 2011. – 216 с.
4. Алефіренко М.Ф. Методологічні підстави дослідження проблеми вербалізації концепту // Вісник ВДУ : Серія «Гуманітарні науки», 2004. – №2. – С. 60-64.
5. Алефіренко М.Ф. Суперечливі проблеми семантики. – М.: Гнозис, 2005. – 326 с.
6. Апресян Ю.Д. Багатозначність та синонімія слова ЛЮБИТИ. Etnolingwistyka: problemy języka i kultury / Pod red. J. Bartmińskiego. – Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2000. – С. 77-95.
7. Апресян Ю. Д. Лексична семантика: Синонімічні засоби мови. – М.: «Наука», 1974. – 366 с.
8. Аскольдов С.А. Концепт и слово / С.А. Аскольдов // Русская словесность : антология / под. ред. В.Н. Нерознака. – М., 1997. – С. 267-280.
9. Бабушкін А. П. Загальномовні концепти та концепти мовної особи. Вісник ВДУ. – № 2, Серія 1: Гуманітарні науки. – Вороніж, 1997. – С. 114-118.
10. Бабушкін А.П. Об'єктивне та суб'єктивне у категоризації світу. Загальні проблеми будови та організації мовних категорій. – М: РАН, 1998. – С. 28-31.
11. Бабушкін А.П. Типи концептів в лексико-фразеологічній семантиці мови. – Вороніж: ВГУ, 1996. – 104 с.
12. Байоль О.В. Драматургічний дискурс Теннессі Вільямса: комунікативно-когнітивний аспект: автореф. дис. канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови». – К.: КНУ ім. Т. Г. Шевченка, 2008. – 21 с.

13. Балашова Е.Ю. Лингвокультурный концепт «любовь» в христианском православном дискурсе (на материале анализа притчи о блудном сыне). Единицы языка и их функционирование: межвуз. сб. науч. тр.– Саратов: Научная книга, 2006.– С. 150-155 с.
14. Банкова Л.Л. Антологія концептів // за ред. В. І. Карасіка, Й. А. Стерніна. – Волгоград: Парадигма, 2007. – Т. 6.
15. Бардіна Н. В. Антична матриця нашої душі: монографія. – О.: Астропринт, 2009. – 288 с.
16. Бехта І.А. Концептосистема англомовного дискурсу постмодернізму. Наук. записки Кіровоградського держ. пед. у-ту ім. В. Винниченка. Філологічні науки. Мовознавство. – Кіровоград, 2010. – № 89 (5). – С. 167-173.
17. Белау М.Ю. Дієслівна таксономічна модель концепту «самостійне переміщення суб'єкта» у сучасній англійській мові: автореф. дис. ... к. філол. н. Тамбов, 2009. – 20 с.
18. Близнюк О.О. Концепт «життя» і «смерть» :Лінгвокультурологічний аспект (на матеріалі паремійного фонду української та італійської мов) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.17. – Київ, 2008. – 20 с.
19. Болдирев Н.Н. Когнітивна семантика. Курс лекцій з англійської філології : навчальний посібник. – Москва-Бердлін : Директ-Медиа, 2016. – 163 с.
20. Бондаренко Є.В. Картина світу : досвід лінгвокогнітивного синтезу. Вісник Харківського нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна.– Х., 2004.– Вип. 635.– С. 8-13.
21. Вежбіцька А. «Сум» і «гнів» : неуніверсальність так званих «базових людських емоцій». Семантичні універсалії та опис мов. – М: «Мови культури», 1999. – С. 503-525.
22. Вежбіцька А.Зіставлення культур за допомогою лексики та прагматики. – М. : ЯСК, 2001. – 272 с.
23. Вежбіцька А. Мова. Культура. Пізнання. – М. : Словники, 1996. – 412 с.
24. Вежбіцька А. Семантичні універсалії та опис мов. – М.: Школа «ЯРК», 1999. – 780 с.

25. Вежбіцька А. Тлумачення емоційних концептів. Культура. Пізнання. – М., 1997. – С. 326-375.
26. Вильмс Л.Е. Лингвокультурологическая специфика понятия «любовь»: автореф. дис. ... канд. филол. наук.– Волгоград, 1997.– 21 с.].
27. Воркачов С.Г. Концепт щастя в російській свідомості: досвід лінгвокультурологічного аналізу. – Краснодар, 2002. – 140 с.
28. Воркачов С.Г. Порівняльна етносемантика телеономних концептів «любов» та «щастя» (російсько-англійські паралелі). – Волгоград: Зміна, 2003. – 164 с.
29. Данькова Т.М. Концепт «любов» та його словесне втілення в індивідуальному стилі А. Ахматової: автореф. дис. канд. філол. наук: спец. 10.02.01. – Воронеж, 2000. – 18с.
30. Дем'янков В.З. Поняття та концепт у художній літературі та науковій мові. – 2001. – № 1. – С. 35-47.
31. Добреньков В. И., Кравченко А. И. Социальная антропология: Учебник. – М.: ИНФРА-М, 2005. – 688 с.
32. Голубовська І.О. Етнічні особливості мовних картин світу : Монографія. – Київ : Логос, 2004. – 248 с.
33. Горобець І. С. Мовні засоби відтворення концепту злочинець у сучасній американській художній прозі та газетній публіцистиці: автореф. дис. канд. філол. наук: спец. 10.02.04. – Донецьк, 2007. – 20 с.
34. Горбачук Ю.П. Декілька питань, пов'язаних з визначенням поняття «концепт» // Концепт та культура: матеріали II Міжнародної наукової конференції (30-31 березня 2006 р.). – Прокоп'євськ: Поліграф-Центр, 2006. – С. 289-295.
35. Еко У. Відсутня структура. Введення у семіологію. – ТОВ ТК «Петрополіс», 1998.
36. Залевська О.О. Психолінгвістичний підхід до проблеми концепту / О.О. Залевська // Методологічні проблеми когнітивної лінгвістики. – Вороніж, 2001. – С. 39.

37. Золотухина-Аболина Е.В. Философская антропология: Учебное пособие. – М.: ИКЦ «Март», 2006. – 240 с.
38. Карасик В.И. Мовне коло : Мовне коло : особистість, концепти, дискурс.– М., 2004. –477 с.
39. Каштанова О.Є. Лінгвокультурологічні засади концепту «Кохання» (аспектний аналіз): дис. ... канд. філол. наук. – Єкатеринбург, 1997. – 231 с.
40. Ключникова Л. В. Концепт «Прояв кохання». Монографія.– М., 2015.– 91 с.
41. Комаров А.П. О внутренних противоречиях языка. – Алма-Ата : «Мектеп», 1988. –151 с.
42. Курач Л.І. Проблема розвитку лінгвокультурологічної компетентності учнів у процесі навчання мов національних меншин. Український педагогічний журнал. – Київ: Національна академія педагогічних наук України, Інститут педагогіки, 2015. – № 3. – С. 136-144.
43. Лі В.С. Парадигми знання у сучасній лінгвістиці. – Алмати : Каз. держ. ун-т, 2003. – 136 с.
44. Лихачев Д.С. Концептосфера русского языка / Д.С. Лихачев // Освобождение от догм. История русской литературы : состояние и пути изучения. – М., 1997.
45. Логический словарь «ДЕФОРТ»: словарь / под ред. А. А. Ивина. –Москва : Мысль, 1994. – 268 с.
46. Маслова В.А. Когнітивна лінгвістика. – М. : Тетрасистема, 2004. – 256 с.
47. Маслова В.А. Лінгвокультурологія : навчальний посібник для студентів вищих навч. закладів. – М.: Академія, 2001.
48. Мишати́на Н.Л., Быстрицкая М. А. Лингвокультурологический урок речевого развития «Путиами доброты и любви». [Електронний ресурс.] Режим доступу: <http://mishatinanl.ucoz.com/112016.pdf>
49. Петров І.Л. Культурологічні засади поняття «концепт» / І.Л. Петров // Культура народів Причорномор'я. – 2006. – № 82. – Т. 2. – С. 73-75.
50. Попова З. Д. Когнітивна лінгвістика : навчальний посібник / З. Д. Попова, Й. А. Стернін. – Москва : АСТ Схід– Захід, 2007. – 314с.

51. Попова З.Д., Стернін Й.А. Нариси з когнітивної лінгвістики. – Вороніж : Витоки, 2004. – 250 с.
52. Практикум з методики викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах (на матеріалі англійської мови) : посіб. для студентів / Кол. авторів під керівництвом С.Ю. Ніколаєвої і Г.С. Бадаянц. – К. :Ленвіт. 2001. – 296 с.
53. Про любов і красу жінок: трактати про любов епохи Відродження / Упорядник В.П. Шестаков. – М.: Республіка, 1992. – 368 с.
54. Роль людського фактора в мові: Мова та картина світу. - М., 1998.
55. Руднев В.П. Словник культури 20 століття. – М., 1997. – С.128.
56. Словарь русского языка : в 4 т. Т. 2 / АН СССР, Ин-т рус. яз. ; под ред. А. П. Евгеньевой. – 3-е изд. – М. : Рус. яз., 1985–1988. – С. 209.
57. Степанов, Ю.С. Константи : Словник російської культури. Досвід дослідження / Ю. С. Степанов. – 2-е вид. – М., 2001. – С. 57.
58. Толковый словарь русского языка. Т. 2 / под ред. Д. Н. Ушакова. – М., 1934-1940. – С. 108.
59. Топоров, В. Н. Странный Тургенев (Четыре главы) / В. Н. Топоров. – М., 1988. – С. 5.
60. Трактати про кохання: збірник текстів / Упоряд. О.П. Зубець. – М. : ІФ РАН, 1994. – 187 с.
61. Утехін І. Як вивчають кохання антропологи. URL: <http://arzamas.academy/materials/954>(дата звернення: 05.03.2021).
62. Хьелл Л, Зиглер Д. Теории личности (Основные положения, исследования и применение). – СПб: Питер пресс, 1997. – 608с.
63. Чернейко Л.О., Хо Сон Тэ. Концепти життя та смерті як фрагменти російської мовної картини світу // Филологічні науки. – М., 2001. – № 5. – С. 50-59.
64. Чурилина, Л.Н. Лексическая структура художественного текста... – С. 40-55.
65. Шестаков В.П. Ерос і культура: Філософія любові і європейське мистецтво. – М.: Республіка, 1999. – 464 с.

66. Blake W. Love's Secret. URL: <https://poets.org/poem/loves-secret>(Дата звернення: 15.10.2021).
67. LakoffG.,JohnsonM. Metaphors We Live By/ - Chicago-Lnd, 1980.
68. Blake W. My Pretty Rose Tree. URL: <http://www.eng-poetry.ru/PoemE.php?PoemId=5477> (Дата звернення: 15.10.2021).
69. Blake W. The Sick Rose. URL: <https://poets.org/poem/sick-rose>(Дата звернення: 15.10.2021)
70. HanksP.CollinsEnglishDictionary.URL:<http://www.collinsdictionary.com/dictionary/english>(Датазвернення:15.10.2021).
71. Henry O. A Lickpenny Lover. URL: <http://americanliterature.com/author/o-henry/short-story/a-lickpenny-lover> (Дата звернення: 15.10.2021).
72. Henry O. A Service of Love. URL: <http://www.twirpx.com/file/446514> (Дата звернення: 15.10.2021).
73. Henry O. Schools and Schools. URL: <http://americanliterature.com/author/o-henry/short-tory/schools-and-schools>(Дата звернення: 15.10.2021).
74. Henry O. The Count and The Wedding Guest. URL:<http://americanliterature.com/author/o-henry/short-story/the-count-and-the-wedding-guest>. (Дата звернення: 15.10.2021)
75. Henry O. The gift of the magi. URL: <http://www.twirpx.com/file/287046> (Дата звернення: 15.10.2021).
76. Henry O. The Romance of a busy Broker. URL: <http://americanliterature.com/author/o-henry/short-story/the-romance-of-a-busy-broker>. (Дата звернення: 15.10.2021).
77. Oxford advanced learner's dictionary [Henry O. The Enchanted Kiss. URL: <http://americanliterature.com/author/o-henry/short-story/the-enchanted-kiss> (Дата звернення: 15.10.2021).

ДОДАТКИ

Додаток А

Тема: Художній аналіз новели «The last leaf» О. Генрі

Мета: навчити учнів старших класів читати з повним розумінням змісту текст “The Last Leaf” (after O. Henry); вчити порівнювати оригінал та переклад; удосконалювати навички дослідницької діяльності, усного мовлення; розвивати вміння аналізувати твір у єдності змісту і форми; виховувати любов до літератури, моральні якості учнів.

Обладнання: друкований текст, картки з граматичними та лексичними завданнями, питання для обговорення.

Етап. Мета. Прийом	Зміст роботи
<p>Етап 1. Підготовка до читання тексту “The last leaf”</p> <p>Мета: Створити в учнів установки на сприймання і розуміння тексту.</p> <p>Прийом: Активне слухання, відповіді на запитання.</p>	<p>T: We are going to read an interesting and touching story of the writer, whose books are very popular both in the USA and in this country. Is his name familiar to you? Did you read any of his stories in Russian and did you like them?</p> <p>The most peculiar thing about O. Henry’s works is the reader can never guess the end of them. That is why they are always read with great interest.</p> <p>Most of O. Henry’s stories show his good knowledge of ordinary people and his warm sympathy for them.</p>
<p>Етап 2. Виконання перед текстових завдань.</p> <p>Мета 1: «Зняти» лексичні труднощі розуміння тексту: власні імена, інтернаціональні слова, слова до теми «Здоров'я. Медицина».</p> <p>Прийоми: Впізнавання, читання хором, здогадка.</p>	<p>T: The story we'll read contains a few proper names. They are on the blackboard:</p> <p>Sue from Susan and Johnsy - girls' names</p> <p>Washington Square in New York</p> <p>Behrman – a surname</p> <p>Let’s repeat the words in chorus.</p> <p>Besides while reading the story you will come across a number of interesting international words. Now look at the board and try to guess what Ukrainian words they remind you of:</p> <p><i>an artist;</i></p>

a magazine.

These are the so-called «Ненадійні друзі перекладача» because they mean «художник», «журнал». There are some more international words: studio, chance, illustrate (illustration), soup, finish, statue, model.

So you see, many international words refer to the topic “fine arts”. The story we are going to read is about artists and about a girl who fell seriously ill.

Let’s review a few words of the topic “Medical Service”:

<i>doctor</i>	<i>fall (fell) ill</i>
<i>get (got) well</i>	<i>illness</i>
<i>go (in the meaning “die”)</i>	

So I hope you’ll be able to recognize these words while reading the story

To help you with your comprehension of the story I’d like to draw your attention to some grammatical points. First we’ll analyze them and then you’ll try to find some proper Ukrainian equivalents:

-The chance for you is to...work hard (*to come in time, to see him at home, etc.*).

-Let her come in the evening (*us know about it, him go by train, etc.*)

-I saw her entering the flat (*leaving the house, crossing the street*).

- I want you to come (*him to ring me up, you to let me know, etc.*).

T: After we are through with some difficulties in the story let’s begin to read. The story by O. Henry is called “The last leaf”. Open your books at page 139 (one hundred and thirty-nine). You are to read it to yourselves for ten minutes. I’m ready to help whenever you come across any difficulties. Do your best to ignore those unfamiliar words which do not prevent you from comprehension of the gist off the story. Be ready to find in the text the answers to the following questions (on the blackboard).

1) *What was Johnsy counting for a few days?*

Мета 2: «Зняти» граматичні труднощі розуміння тексту.

Прийоми: Граматичний аналіз, переклад.

Етап 3. Читання тексту “The last leaf”

Мета: Навчити учнів читати текст

“The last leaf” із загальним розумінням змісту.

Прийом: Читання про себе.

Етап 4. Контроль розуміння прочитаного (виконання після текстових завдань).

Мета 1: Перевірити загальне розуміння тексту учнями.

Прийом: Відповіді на запитання вчителя.

Мета 2: Перевірити загальне розуміння учнями основних фактів тексту.

Прийом: Виконання тесту множинного вибору.

2) *Why did Sue want to make Johnsy not count it?*

T: Now your time is up. I hope you've understood the first part of the story "Thee last leaf."

The story you've read is about the two girl-friends, Johnsy and Sue, who lived in New York. You came to know that one of them, Johnsy, fell seriously ill and lost hope to do what?... (*to get well*). She lay and counted what?... (*ivy-vine leaves on the wall*). So, she was going to die with the?... (*the last leaf*). That's why Sue did what...? (*That's right. She tried to make her friend not think about the falling leaves, not count them*).

T: Now we'll check your comprehension of the main facts. Here's the multiple-choice comprehension test. You are to choose the correct answer. (Three minutes for the test).

1. Sue and Johnsy were

- a) actors
- b) artists
- c) doctors

2. When Johnsy fell ill

- a) she didn't hope to get well
- b) she had no chance to get well
- c) she struggled for her life

3. Sue heard Johnsy counting

- a) her pictures
- b) the bricks on the wall
- c) the leaves on the old ivy-vine

4. The doctor said that Johnsy had

- a) one chance in ten to get well
- b) ten chances to one
- c) no chance at all

5. Johnsy counted the leaves

- a) for a few days
- b) after the doctor had left the studio
- c) for an hour

Тест перевіряється зразу ж після його проведення; таким чином здійснюється швидке закріплення дій учнів. Тест вважається виконаним при наявності не більше однієї помилки. На

Мета 3: Перевірити вміння учнів орієнтуватися в прочитаному тексті.

Прийом: Пошук інформації в тексті.

Мета 4: Перевірити розуміння основного змісту тексту.

Прийом: Відповіді на запитання вчителя про основні факти.

Етап 5. Завершення роботи з текстом.

Мета 1: Підготувати учнів до короткого переказу основного змісту оповідання.

Прийом: Пошук учнями в тексті англійських еквівалентів.

Мета 2: Перевірити вміння учнів переказати основний зміст оповідання.

Прийом: Короткий переказ учнями основного змісту.

основі результатів тесту вчитель робить попередній висновок про правильність розуміння учнями основних фактів.

T: Find as quickly as possible and read out loud the sentences containing the following important information:

- the doctor's conclusion about Johnsy's illness and his advice to Sue;
- Sue's care of Johnsy.

T: Give laconic answers to the following questions.

-What did Johnsy and Sue do to earn (make) money? (*they painted pictures*).

-How many chances, according to the doctor, did Johnsy have to get well? (*one to ten*).

-What was the doctor's advice of her illness? (*not to think of it*).

-How many leaves were left on the wall when Sue asked Johnsy to shut her eyes? (*only four*).

T: Before you try to tell the gist of the first part of the story let's find and read out loud the words, words combination and phrases in the text which you can use in your speech.

- для неї можливість вижити - це хотіти жити;
- нехай вона думає не про свою хворобу, а про щось інше;
- вона почула, як Джонсі щось рахує;
- на ній (стіні) було всього декілька листочків;
- твої шанси видужати - десять до одного.

Домашнє завдання: вкажіть власну думку чи є любов до життя та самопожертвування провідним мотивом цієї новели? Поясніть у вигляді 10-15 тез.